

NYÁRÁDY GÁBOR

AZ ELFELEJTETT AURORA (1897–1904)

A Kisfaludy Károly–Bajza József-féle Aurora irodalmi zsebkönyvek (1822–1837)¹ hatása a távoli jövőbe is kisugárzott, a sorozat irodalomszervező szerepe, a nemzeti múltat idéző irányzata, költészeti kincsestára – itt csak Kölcsey *Hymnusára* utalunk – sokakat serkentett a nagyszerű példa követésére. Emblematicus neve az elmúlt másfél évszázadban többször is feltámadt irodalmi folyóiratok és antológiák címcímoldalán, irodalmi és közművelődési társaságok elnevezéseként. Annál furcsább amnéziára vagy szűkkeblűségre vall, hogy irodalmi lexikonjaink² nem vesznek tudomást e vállalkozások többségéről, egy rövidke címszót sem áldoznak rájuk; könnyű kézzel selejteznek a tények körültekintő számbavétele helyett.

Csak az irodalmi lapok, folyóiratok soránál³ maradva: a Hajnal istennőjének nevét választotta címül 1886-ban az Aurora magyar keresztény írók könyvkiadó szövetkezetének hivatalos közlönye. A szervezkedés ötletét – a tiszzaeszlári per vérvádas hangulatában – Balázs Sándor, korábban neves író és műfordító, Szigligetivel együtt *A strike* című népszínmű szerzője vetette fel,⁴ javaslatára választották elnökké báró Andreanszky Gábor nógrádi országgyűlési képviselőt, az antiszemita párt egyik elnökét.⁵ Jeles írókat sikerült tagnak megnyerniük: Ábrányi Emilt, Berczik Árpádot, Dalmady Győzöt, Degré Alajost, Gaál Mózeszt, Váradai Antalt stb. Balázs alelnök lett (egy évvel később leánya sirján öngyilkosságot követett el). A közlönyből mindössze két szám jelent meg, 1886. augusztus 20-i és október 25-i dátummal, azután a szövetkezettel együtt megszűnt. Erdélyi Gyula költő, lapszerkesztő – aki maga is tag volt – írja később:⁶ „A belügyi kormány (Tisza Kálmán mint belügyminiszter) nem vélte engedélyezhetőnek, hogy az irodalom művelőit egymástól a vallás korlátai válasszák el, és nem hagyta helyben a kör alapszabályait.” Egyik lexikonunk sem emlékezik meg erről az okkal-joggal elnémitott kezdeményezésről.

¹ FENYŐ István, *Az Aurora: Egy irodalmi zsebkönyv életrajza*, Bp., 1955.

² *Irodalmi Lexikon*, Bp., 1927; *Magyar Irodalmi Lexikon*, Bp., 1963; *Új Magyar Irodalmi Lexikon*, Bp., 1994.

³ LAKATOS Éva, *Magyar irodalmi folyóiratok, A-sorozat, I.*, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 1972.

⁴ MIKSZÁTH Kálmán *Összes művei, LXXV, Cikkek és karcolatok, XXV*, Bp., 1981, 15, 162; Mikszáth nekrológia a Pesti Hírlapban, 1887. augusztus 3.

⁵ STURM Albert, *Országgyűlési Almanach, 1892–1897*, 1892, 175.

⁶ ERDÉLYI Gyula, *Aurora*, Buda és Vidéke, 1897. április 4.

Nem ismerik a Vermes Ernő szerkesztette Aurora szépirodalmi és társadalmi folyóiratot sem, amelynek szintén csak két száma jelent meg, 1894. április 1-jén és 15-én. A szerkesztőről (Szinyeyitől) csak annyit tudni, hogy két verseskötetet publikált (1897, 1909). Beköszöntőjében fejtegette a reformkori Aurora előtt, s kifejezetten a fiatal írók felkarolását ígéri, nekik óhajt teret nyitni. Saját versén kívül Csergő Hugó, Jakubovics Jenő, Szilágyi Géza költeményeit közli, prózát Diósy Bélától, Ungvári Árpádtól, Pallócz Leótól, Petrovai Annától. A szerzők között voltaképp csak két név érdemel figyelmet. Az egyik: Tormay Cecile; tizennyolc éves korában talán az első novellája jelent meg a lap első számában. A másik: Dory, azaz Forinyák Gyula altábornagy neje, Rauth Mária *Aranylakodalmom után* című vígjátékának fordítója, Bogdanovics György. Ez ugyanis a következő Aurora szerkesztőjének, Beksics Gusztávné Bogdanovics Krisztinának írói álneve. A szerkesztői megjegyzések szerint a Nemzeti Színház az ősszel kezdődő szezon programjába vette fel a darabot (nem adta elő), s ez az Aurora kiadásában külön füzetben is megjelenik, a fordító pedig a lap „belmunkatársa”. Az ő személye jelenti a hidat a harmadik Aurorához.

Sajnálatos, hogy e leghosszabb életű Aurora – kezdetben hetilap, majd havi folyóirat – emléke is elveszett, lexikonjaink hallgatnak róla, bizvást mondhatjuk, méltánytalanul. A Beksics Gusztávné szerkesztette lap és a háttérét képező irodalmi kör a századforduló megbecsülésre méltó, nemes szándékú irodalmi-művelődési intézménye volt, igaztalan rövidlátás szó nélkül elmenni mellette. Éppen erről az Auroráról szeretnénk lesöpörni a port a továbbiakban.

Ugyanakkor persze el kell ismernünk, hogy a későbbi „utódok”, Cserna Andor zenei író és műfordító 1911-ben megjelent, bár csupán 17 számot megélt folyóirata, amely Csáth Géza, Hevesi Sándor, Kabos Ede, Kaffka Margit, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Lengyel Menyhért, Lesznai Anna, Mohácsi Jenő, Nagy Lajos, Relle Pál és mások írásait közölte, a címlapon Bíró Mihály grafikájával, továbbá a Giesswein Sándor pápai prelátus, a keresztényszocialista mozgalom alapítója által 1919 decemberében megindított hasonló nevű folyóirat, amely három évfolyamában Babits Mihály, Féja Géza, Germanus Gyula, Jaschik Álmos, Kállay Miklós, Kosztolányi Dezső, Kuncz Aladár, Laczkó Géza, Molnár Antal, Szabó Dezső, Tóth Árpád stb. írásait tette közzé, s végül Szabó Dezső kezében szűnt meg, illetve alakult át, oly fontos irodalmi műhelyek voltak, hogy a fúkar lexikonszerkesztők sem feledkezhetek meg róluk.⁷

*

Az inspirációkat keresve először is a budai állandó színház létesítésének újra és újra felvetődött eszméjével találkozunk. Molnár György Népszínházának felszámolása (1870)

⁷ Itt nem tárgyaljuk az *Aurora* címmel megjelent, nem időszaki kiadványokat: ÁLDOR Imre és ZILAHY Imre albumnaptárát (1867, 1868), a Kisfaludy Társaság 1914. évi almanachját, a KIRÁLY György szerkesztette antológiát 1921-ből, CSÁSZÁR Elemér irodalmi társaságának értesítőjét 1925-ből és más, újabb vállalkozásokat. Lásd MADÁR Lajos, *Magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények*, F-sorozat, 1–2, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 1978.

óta csak a Várszínház és a Nyári Színkör működött a Duna-jobbparti városban. 1871 márciusában a városvezetés kilenc évre szóló szerződéssel odaadta a Várszínházat a Nemzeti Színháznak, majd a kontraktust 1884-ig meghosszabbították. Ekkor azonban a Nemzeti megkötötte magát, nem akarta tovább vállalni a ráfizetést. Pályázat útján Feleki Miklós, a kiváló színművész kapta meg a bérletet, Blaha Lujzával párban, de három évnél tovább ők sem bírták. Ezután megint a Nemzeti lett a gazda a Népszínházzal közösen úgy, hogy felváltva rendeztek előadásokat. Ám a közösködés hamarosan mindkettőjük számára tarthatatlannak bizonyult, s Tisza Kálmán miniszterelnöknek egész tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a Nemzeti – garantált fővárosi szubvenció mellett – kötelezettséget vállaljon hetente három előadás megtartására a Várszínházban, a Nyári Színkörbe pedig a legjobb vidéki társulatok közül akviráljon albérlet.⁸ A szerződés 1896. október 1-jén lejárt, s ez a körülmény újból feltámasztotta a budai színeszet állandósításának igényét, hevesebben, mint valaha.

A Színészek Lapja – a Színészegyesület orgánuma – 1896. december 30-i számában fújta meg a harcra hívó kürtöt. Y. Z. szignójú szerzője *Állandósítsuk Budán a színeszetet!* címmel szorgalmazta a budai közönség régi óhajának teljesítését. Rámutatott, hogy Pesten minap nyílt meg a Vígszínház, épül a Magyar Színház, szóba került a ferencvárosi népszínház terve, a Színészegyesület Korona Színház néven tervez új hajlékot Thália papjainak, sőt már Óbuda is kitétt magáért, színekört épített, s megnyitás előtt áll a Kisfaludy Színház, Buda azonban – noha Molnár György a hatvanas években négy évig fennállott téli-nyári színházával úttörő példát mutatott – elfogadhatatlan okokból mostohája a magyar színjátszásnak. Minden nagyobb vidéki városban szép kőszínház épült, a százezer lakosú Buda viszont csak alkalmi otthonokat nyújt a színművészetnek, kis nézőtérrel, silány feltételek között, olykor gyenge színvonalú produkciókhoz. A cikk szerzője mindjárt a helyre is javaslatot tesz: legyen a színház a tervezett Eskü téri híd (Erzsébet híd) közelében, a Szarvas téren, legalább 3000 (!) személy befogadására alkalmas nézőtérrel.

A millenniumi eufória még nem csillapult le, hinni lehetett hát, hogy – mint annyira nagy építészeti alkotást – sikerül tető alá hozni ezt a régóta dédelgetett elgondolást is. A sajtó felkarolta. Az Erdélyi Gyula szerkesztette Buda és Vidéke 1897. január 10-i számában szállt síkra az ügy mellett, nem először; ugyancsak Szarvas téri elhelyezést ajánlott. S elkezdődött a versengés az I. és a II. kerület között. Az előbbi önérzetesen hangoztatta, hogy a színházak eddig is ebben a kerületben voltak, a Víziváros pedig lakosságának nagy számára, központi fekvésére, jó közlekedésére hivatkozott, s a Fazekas téren (ma Szilágyi Dezső tér) kívánta volna felépíteni az állandó színházat. A szenvedélyes vita – különösen a Budai Újság hasábjain – még a századforduló utáni évekre is átnyúlt; ki a Bombatér (ma Batthyány tér), ki a Széna tér, ki a Horváth-kert

⁸ ORSZÁGH Sándor, *Budai színházak és játékszín 1783–1895*. Bp., 1895, 79–84. A Budai Népszínházról MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, *A Budai Népszínház = Magyar színház történet 1790–1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., 1990, 309–401.

mellett tört lándzsát.⁹ Időközben a Várszínház lerombolásának veszélye is fenyegetett,¹⁰ telkét ugyanis a miniszterelnökség új palotájának szánták. Szerencsére gróf Keglevich István intendáns közbelépett, a döntést elhalasztották, majd jobb belátásra tértek. A Várszínház megmenekült a csákányoktól, s továbbra is fedelet adott a Nemzeti művészeinek.

A színházrombolás és a színházalapítás körüli csatározások felfokozott légköre volt az Aurora létrehívásának egyik ihletője, a másik pedig a nem kevésbé tiszteletre méltó szándék: kicsalogatni az írókat az irodalmi társaságok és a kávéházi élet belterjes világából, élő, közvetlen kapcsolatot teremteni közöttük és olvasóik között, keretet adni ifjú tehetségek szárnypróbálgatásainak, bevezetni őket a módos pártfogók társaságába, az érdeklődőknek pedig alkalmat adni igényes szórakozással egybekötött ismerkedésre és művelődésre.

Ezek a célok nem értek bele sem az irodalmi társaságok (Kisfaludy Társaság, Petőfi Társaság) akadémiásan merev programjába, sem a nyolcvanas években láncreakciószerűen megszaporodott közművelődési egyletek (EMKE, dunántúli, dél-, felsőmagyarországi stb. egyesületek) tevékenységi körébe, amely főképp tanfolyamok, előadások, dalárdák szervezésére, óvodák, iskolák fenntartására, népkönyvtárak létesítésére terjedt ki a magyar nyelv és a nemzeti művelődés szolgálatában. Holmi irodalmi szalonra sem lehetett volna gondolni. A pesti szalonélet korábban is csak a párizsinak visszénye volt. A Wohl nővérek, Janka és Stefánia szalonját a Barátok terén (ma Ferenciek tere) tekinthetjük e franciás „műfaj” hasonmásának; ide Liszt, Arany, Jókai, Trefort is eljárt. (Krúdy: „Ó, hogy röpködtek, lelkesedtek, rajongtak a kedves Wohl nővérek, amikor szalonjukban összegyülekeztek megszokott vendégeik... de a szent rajongások, művészi lelkesültségek, az ihletek, irodalmi ambíciók, nemes érvényesülések e »széplelkű« otthonában már nem találnak helyet a századvegi eszmék.”¹¹) Miután Stefánia 1889-ben meghalt, a nevezetes Barátok téri lakás lassacskán elnéptelenedett. A szalonélet feltámasztása sem szolgálhatta volna a sokkal szélesebb kört felölelni kívánó célokat.

E helyzet felismerése és mérlegelése sarkallta cselekvésre a tettvágyó írónőt, Beksicsné Bogdanovics Krisztinát.

*

Születési dátuma egyetlen lexikonban sem szerepel, még a halálán túl is sikerült eltitkolnia korát.¹² Írásaiban következetesen két-három évet letagadott a múltjából. Az anyakönyv azonban elárulja: 1849. január 30-án született a Windischgraetz csizmái alatt szűkülő Pesten. Nem éppen szerencsés csillagzat alatt. Kolozsvárról elszármazott anyja szerelmi lázban egy újvidéki rác nábobhoz ment nőül, aki egy szép napon csúful cser-

⁹ Buda és Vidéke, 1898. december 21.; Budai Újság, 1899. január 15., január 20., február 2., március 5., március 16.

¹⁰ Pester Lloyd, 1898. november 16.; Budai Újság, 1899. április 9.

¹¹ Budapesti Hírlap, 1932/39.

¹² NYÁRÁDY Gábor, *Ígéreték*, Magyarország, 1981/1., OL R 341 12/B cs.

benhagyta ifjú hitvesét és apró gyermekeit, elkártyázta egész vagyonát és öngyilkos lett. Szegénység szakadt rájuk. Az anyai nagybácsi, szentkatolnai Bíró Miklós, George Sand és Eugène Sue fordítója, Radnótfáy Nagy Sámuelnek, a Nemzeti Színház intendánsának jó barátja és műértő tanácsadója irányította a süldőlány figyelmét a színház felé. Sok tervezgetés után ugyanis akkoriban (1865. január) nyílt meg az Újvilág utca (ma Semmelweis utca) 16. szám alatt a „nemzeti színházi képezde”, a mai főiskola elődje. Krisztina az első növendékek, s így három évvel később az első végzett hallgatók között volt, Egressy Gábor, Gyulai Pál, Paulay Ede, Szigeti József, Szigligeti Ede tanítványa. „Jókainé lesz belőle” – írta a lány nagybátyjának Egressy.

Miután a színház 1868 áprilisában szerződtette, sorozatban játszotta a *Szentivánéji álom* Oberonját a kor színésznagyságai, Náday, Szigeti, Prielle Kornélia mellett. A lapok dicsérték. Más Shakespeare-szerepekben is jeleskedett: a *Hamlet*ben mint Színészkirályné, a *Romeó*ban mint Montague-né, az *Othelló*ban mint Cassio kedvese, Bianca. Alighanem a *Lear király*ban Regan alakításával érte el pályája csúcát, „nővérei” (Goneril és Cordelia) Kassainé (Jászai), illetve Lendvayné Fánecs Ilka, utóbb az akkor debütáló Helvey Laura voltak. De más klasszikus művekben is szép feladatokhoz jutott. Például az *Ármány és szerelemben*, *A tudós nőkben*, *Az élet álomban*, s a kritika egyhangú elismerését érdemelte ki. Közben férjhez ment a tehetséges íróként induló Beksics Gusztávhoz, akinek fordításában mutatta be a színház 1873 augusztusában Moreto *A szép Diego* című vígjátékát; ebben Halmi Ferenc, Nagy Imre, Náday Ferenc mellett a női főszerepet (Donna Inez) Krisztinára osztották.

A színibírálok szerint teljesen elhibázott szerepfelfogásban, „Medea vak szenvedélyével (játzott), kitöréseiben nem egy csalódott lányt, hanem egy, a kétségbeesés örvénye előtt álló hősnőt ábrázolt páncélozott szavakkal és heroikus mozdulatokkal”. Egy vígjátékban! Nem találnánk magyarázatot erre a kisiklásra, ha a művész nő egy későbbi versében nem árulná el: „A nyilvánosság volt minden estém, / A színpadon kerestem kenyerem, / De míg magam és arcomat kifestém, / Férjem volt eszemben, s nem szerepem. / S míg künn szavaltam a »szeretlek«-et, / Meglopták üdvömet a színpad falak, / Földülta boldog, édes fészketem / Egy szívtelen, kifestett nőalak.” Ez lehet a kulcs a történetekhez; elvesztette önuralmát, s végzetes önkényeskedésre ragadtatta magát. Közönséges öltözői csetepaté maradhatott volna, de a színházi bíróság egyhavi gázielvonásra, a rendőrhatalóság pedig pénzbüntetésre vagy 48 órai elzárásra ítélte. Idegösszeomlás, fellebbezés. A belügyi államtitkár illetéktelenség címén fel is oldotta a rendőrkapitányság szigorú határozatát. Krisztina reménykedve folyamodott Szigligeti igazgatóhoz, hogy a színházi bíróság is oldozza fel „az igaztalan és megszegyenítő vád alól”, visszaadva ezzel lelke nyugalalmát és egészségét. Az öttagú bíróság azonban Náday elnöklétével elutasította kérelmét.

Nem a férjhezmenés miatt vált meg tehát 1875-ben a színházról, mint ahogy a házasság sok színésznői pályát tört ketté. Nem tudott többé belépni megszegyenülésének színterére, noha az elválás fájdalmába majd belerokkant, haláláig vágyakozott a festett falak, a színpad varázsos világa után. Évekkel később talán már ő maga is elhamarkodottnak találta büszke döntését. „Csak egyszer játszhatnám, hol serdülék, / A színpad falak közt éltem

boldogan, / Hol kedves nékem: mázolt fű, fa, lég, / Csak egyszer festhetném még ki magam” – így sóvárgott egy versében.

Irodalmi, újságírói, jótékonyági munkásságában keresett kárpótlást. Jókai írja Beksics *Ködös problémák* című kötetének¹³ előszavában: „...drámai színésznőnek avatta fel a műzsa, s hivatása minden kellékével ruházta fel a sors kegye, arcza, hangja, értelmi felfogása képesítették e pályára: művészi tekintélyek, kritika, pályatársak egyaránt fényes jövődőt jósoltak neki a világot képviselő deszkákon. Kezdődő csillagnak tekinték. A csillag nem tűnt le, csak szint változtatott: a művészi piros fényt elváltoztatta költészeti kékre: ugyanaz a gyémánt más sugártörésben.”

Már színésznőként kacérkodott az írás mesterségével, útirajzokat írt Svájcból és Németországból a *Családi Körbe* (1874). Később versei és elbeszélései jelentek meg az Ország-Világban. Első önálló kötete 1887-ben került ki a nyomdából *Az én kis világom* címmel, atyja neve után Bogdanovics György írói álnévvel, Mikszáth Kálmán előszavával.¹⁴ („Bogdanovics György tulajdonképpen Bogdanovics Krisztina, Beksicsnek, a kitűnő publicistának és országgyűlési képviselőnek neje. Talán nem is elég tapintatos eljárás tőlem, hogy elárulom, kit fed ezúttal a férfiruha... Azért árulom el inkognitóját, mert ez a könyv kétszerte jobban megkapja az olvasót, ha tudja, hogy egy nő írta. Mert ebben a könyvben az író nevét kivéve, minden igaz az utolsó szóig. Igazak az alakok és végre az élet, amit fest. Nincs benne semmi a nőírók hibáiból és bizonyos fokig benne van minden a férfírók erényeiből. Élénken, érzéssel ír és kolorittal, de sehol sem csap át a beteges szentimentalizmusba. Védencem, tisztelt közönség, több mint közönséges műkedvelő, kit a hiúság kicsinyes láza vitt a veszedelmes és bizonytalan útra, ő határozott tehetség, akinek könyvét élvezettel olvashatja el mindenki.”)

Azután sorra jöttek a következő, kisebb-nagyobb kötetek:¹⁵ *A bolondot, gazt nem vetik, mégis terem* (1889), *Egy humánus háziúr élményei* (1891), *A bukottak* (1893), *Tárcák* (1894), *A tolvaj* (1894), *Álmatlan éjszakák* című verseskötet (1896) – ebből idéztünk az előzőekben. Közben színművei jelentek meg és kerültek színpadra: *A kis bomba*, egyfelvonásos vígjáték 1887-ben Kolozsvárt, *A máltai lovag*, operett 1893-ban a Városligeti Színkörben, a *Polgári házasság* című bohózat 1894-ben az Óbudai Színkörben, *A protekció* című vígjáték 1895-ben ugyanott. Mindemellert a cikkek, tárcák, versek, novellák egész regimentjét közölte a napi- és hetilapokban, folyóiratokban: a *Nemzetben*, a *Pesti Hírlapban*, a *Pesti Naplóban*, a *Pester Lloydban*, a *Fővárosi Lapokban*, a *Hétben*, a *Képes Családi Lapokban*, a vidéki, erdélyi sajtóban is. Tekintélyes irodalmi múlt állt tehát mögötte, a korabeli legismertebb nőírók között tartották számon, amikor az *Aurora* eszméjét felvetette.

Sőt már a lapszerkesztésben is gyakorlatot szerzett. 1894-től szerkesztette a *Jókai Magyar Nők Lapját*, 1897-től az innen már *Magyar Nők Lapja* címmel megjelent társadalmi és szépirodalmi hetilap főszerkesztője lett, egy ideig tulajdonosa is (erről még lesz

¹³ BEKSICS Gusztáv, *Ködös problémák*, Bp., 1904.

¹⁴ MIKSZÁTH Kálmán *Összes művei*, LXXIV, *Cikkek és karcolatok*, XXIV, Bp., 1979, 14–16.

¹⁵ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I, 1891, 1164; GULYÁS Pál, *Magyar írók élete és munkái*, III, 1941, 724.

szó), mellette Keleti Ö. Lajos, majd Zsoldos László, Rózsa Miklós dolgozott szerkesztőként. Ez a lap mint a hazai nőegyesületek lapja, ekkor már tizenhetedik évfolyamában járt, s a kor legnevesebb íróinak munkáit közölte, szerzője volt az ismert nőírókon kívül többek között Ábrányi Emil, Bródy Sándor, Csiky Gergely, Gáspár Imre, György Aladár, Heltai Jenő, Jókai Mór, Krúdy Gyula, Mikszáth Kálmán, Rákosi Viktor, Reviczky Gyula, Thury Zoltán, Tolnai Lajos, Tömörkény István és még sokan mások. Beksicsné lakása (Csengery utca 39.), amely egyben a szerkesztőségnek és a kiadónak is otthont adott, a társadalmi-irodalmi élet mozgalmas fórumává vált, ahol – férje Sepsiszentgyörgy szabadelvű párti képviselője és a századforduló előtti évek legjelesebb közírója lévén – politikusok, államférfiak, a sajtó és a művészvilág kiválóságai is sűrűn megfordultak.

*

Beksicsné egy cikkében parabolában beszéli el az Aurora keletkezését. „...egy szép nyári napon két ifjú ember vezetett hozzám egy zsenge leányt. Ki ő? – kérdeztem, a szerény leányt rokonszenvvel nézdelve és borzas haját simítva homlokán. Az ifjak azt felelték: árva lány, hajnal szülötte, csupa szív, vágyakban végtelen merész. Tehetségével világot karolna át, szeretne szólni nagy, sztentori hangon, szabad színpadról új, szabad eszméket. Dalolni tudna oly dallamokat, melyektől máshol elzárkóznak, félnek. Olvasná kis, sápadt, félreismert költők verseit áhítattal, halkán. – Csak egy terem kéne neki ugye, és egy kicsi színpad abban? Ránéztem a lányra, némán igent intett. Beszédes szeme megtelt könyvekkel. Nem szólt, de ajkán annyi könyörgés volt, hogy vágyát rögtön átéreztem. – Hogy jutott eszükbe énhozzám vezetni, kinek szíve ugyan részvétre hajló, de akinek bizony nem jutott nagy rész a világi javakból? – Szeretet kell nékem! Megértés és szeretet! – szólt végre az ifjú leányka, és sírva fakadt. – Jöjj hát a karomba édes, gyöngye gyermek, kit balsorsod éppen énhozzám vezérelt. Mennyi gazdag delnő, gazdag mágnásnő van, ki jobban betölthetné anyaszerepemet! De én is megteszem, nem ugyan egyedül, hogy pártfogókat keressek néked, akik vezéreljék gyöngye lépteidet. Színpad, melyre vágyol, nem lesz egyelőre, de azt megígérem, hogy a társaságot kedvelő középosztályt becsódom hozzád! Mulattass minket, s ha nálad majd nemes szórakozást találunk, szívünkhöz ölelünk, te meg megtanulsz járni a magad lábán is. S összejöttünk nálam, huszonöt apostol, nemes vágtyól égve, kis keresztelőre, s a hajnal szülöttét, a kis zsenge leányt megkereszteltük az Aurora névre.” (Aurora, 1902. április–május.)

Más forrás szerint egy úri házban történt, hogy megszólalt az okos háziasszony: Teremték nektek új életet, új szellemi világot! „Mert nemcsak színházat akar ez a melegsívíví, bátor lelkű asszony, hanem azt akarja, hogy legyen egy hely, hol az építész kiállítja tervét, a szobrász kiállítja szobrát, a festő a képét; egy hely, hol az író műveit előadják és ahol egybegyűlnek a haza szépséges asszonyai és intelligens polgárai...” – írja a B. B. szignójú cikkíró az Építészeti Szemlében,¹⁶ amelynek főszerkesztője Bobula János neves műépítész, szabadelvű párti képviselő, tehát Beksics parlamenti kollégája volt, egyébként

¹⁶ Építészeti Szemle, 1897/IV, 79.

a Csengery utcai háznak is tulajdonosa, feltehetőleg az egyik „apostol”. A későbbiekből kiderül, hogy a leírt jelenet valamikor 1896 őszén történhetett, valószínűleg októberben, talán azokban a napokban, amikor az ezredévi ünnepek záróakkordjaként a király jelenlétében felavatták a Ferenc József hidat és az Iparművészeti Múzeum palotáját, s a felhevült közhangulat azt a hitet keltette, hogy a nagy fellendülés hullámain minden áhított célt el lehet érni.

Az előkészítés minden bizonnyal nyomban megkezdődött, csak így lehetséges, hogy a belügyminiszter nevében Latkóczy Imre államtitkár már 1896. november 23-án jóváhagyta az Aurora Magyar Írók, Művészek és Színpártolók Egyesülete alapszabályát. Eszerint az egyesület hivatása: „a magyar színműírók, képzőművészek s általában a modern magyar színműirodalom és képzőművészet erkölcsi érdekeinek minél szélesebb alapon való felkarolása; a színműírók, színművészek, képzőművészek, valamint a színpártolók közti állandó és közvetlen érintkezésnek fenntartása, ápolása és a tagok nemesebb szellemi szórakozásairól való gondoskodás.” Pecsétje: a felkelő nap, ezzel a körirattal: Aurora 1897. Nem tudni, mi indokolta, hogy a készülődés úgyszólván titokban folyt, holott Beksicsné megtehetette volna, hogy lapjában világgá kürtöli a tervet, amelyet immár a hivatalos felsőbbség is szentesített.

A Magyar Nők Lapjának még az 1897. február 14-i számában is csak egy ködös utalás sejteti, hogy valamiféle művelődési társaság van születőben. *A magyar salon* című, névvel nem jegyzett cikk keményen bírálja a társadalmi élet visszasságait, a különböző osztályok, rétegek elzárkózását egymástól, a „jourok” értelmetlenségét, majd azzal folytatja, hogy szalont kellene teremteni, hová minden tisztességes család olcsó pénzért elmehet, teája mellett elolvasni a lapokat, melyeket otthon nincs módja mind tartani; ahol találkozhat írókkal és művészekkel, s be lehetne mutatni az ifjabb generációnak azon műveit, amelyek előadásához nincs kínálkozó hely. „Ha a nagyurak nem csinálnak salont, salont az egész női, úri társaságnak, csináljuk meg demokratikus módon, havi egy forint tagsági díjjal. Amint örömmel halljuk, a mozgalom ez irányban meg is indult...” Hogy a Magyar Nők Lapja miért rejtélyeskedett még mindig? Nincs válasz erre a kérdésre.

Először nem is Beksicsné lapjából, hanem a Buda és Vidéke 1897. február 28-i számából értesülünk a szervezkedésről. Rövid hír adja tudtul, hogy a Budai Polgári Körben két nappal azelőtt értekezletet tartottak az Auroráról. A szervező bizottság elnöke Bartók Lajos költő, író, a Petőfi Társaság alelnöke, alelnök Beksicsné. Beksicsné előadta, hogy az egyesület Budán akar működni, a tervezett Vigadó közelében, s színház építésére gondol. Rupp Zsigmond fővárosi törvényhatósági bizottsági tag, a Budai Polgári Kör elnöke igent mondott a vendégeknek. Mindössze ennyi került nyilvánosságra alig több, mint két héttel a megalakulás előtt.

A közgyűlést 1897. március 16-án délután öt órára az Új Városháza közgyűlési termébe hívták össze; bizonyára tudatosan kapcsolták március idusához. Aznap reggel az újságok beharangozták az eseményt.¹⁷ A Pesti Hírlap kommentárja szerint az írók, művészek, színpártolók alakulóban lévő egyesülete a társadalmi műveltség növelésében, az

¹⁷ Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap, Fővárosi Lapok, Pester Lloyd, 1897. március 16.

irodalmi szalonélet, a nyelv és az ízlés fejlesztésében s egy új színház létrehozásában látja feladatát, remélve, hogy „színpadán a valódi, eredeti és modern drámai irodalom és művészet aratja majd diadalait”. A mozgalom élén Bartók Lajos szervező bizottsági elnök, Beksics Gusztávné alelnök, Zsoldos László titkár s a fővárosi társasélet, a magyar írói és művészvilág számos kiváló tényezője áll – írja a lap. A Budapesti Hírlap arról informál, hogy az Aurora fellendíteni igyekszik majd a Duna jobb partján a művészeti életet, a rozoga aréna helyett állandó színházat épít, ahol a modern drámai irodalom és művészet lel majd otthonra. A többi napilap is várakozást keltő hangon konferálta be a közgyűlést.

Másnap azután bő terjedelemben számoltak be a történekekről, a legrészletesebben a Nemzet. Tudósítása szerint nagyszámú közönség jelent meg a közgyűlési teremben, sok közéleti személyiség és a társadalmi életből ismert asszony. Pázmándy Dénes országgyűlési képviselőt, az Országos Színészegyesület egykori alelnökét választották meg ad hoc elnöknek, aki elsősorban a megjelent hölgyeket üdvözölte meleg szavakkal. Majd Rózsa Miklós újságíró, művészettörténész tett jelentést az előkészítő bizottság működéséről. Előadásából kiderült, hogy a bizottság körülbelül öt hónapja dolgozott, s ez idő alatt hetenként tartott értekezletet, amikor is a megalakítandó kör társadalmi, művészeti tevékenységéről folyt eszmecsere, s meghatározták az egyesület működési területét. Kezdetben ragaszkodtak az alapszabályban kimondott célhoz, s kizárólag a magyar drámai irodalom fellendítését s ennek érdekében egy drámai színház megalapítását kívánták szorgalmazni. Ferenczy József irodalomtörténész, egyetemi tanár indítványára azonban elhatározták, hogy irodalmi kör keretében is ápolni fogják az ügyet. Bobula János pedig azt javasolta, hogy az egyesület az irodalom mellett ölelje fel a testvér művészeti ágakat is, amelyek még több hívet szerezhetnek az Aurorának. Ami az elhelyezkedést illeti, döntő súllyal esett latba, hogy a budai polgárság hírt véve az előkészületekről, Rupp Zsigmond és Fromann István, a II. kerületi polgári kör igazgatója útján bejelentette a bizottságnak: csatlakozni kíván a mozgalomhoz, s szívesen látná, ha az Aurora a II. kerületben fejtené ki tevékenységét. Mivel a bizottság úgy találta, hogy a főváros balparti részének művészeti, színházi viszonyai esetleg nehezítenék az Aurora programjának megvalósítását, örömet fogadta el a meghívást. Ezek után a közgyűlés mind a jelentést, mind az alapszabályt jóváhagyólag tudomásul vette, s megalakította a tisztikart.¹⁸

¹⁸ Elnökök lettek: báró Nikolits Fedorné és Bartók Lajos. Alelnökök: Beksics Gusztávné és Lotz Károly. Igazgatók: György Aladár és Kauser József. Titkár: Rózsa Miklós. Másodtitkár: Zsoldos László. Háznagy: Fái J. Béla. Pénztáros: Csillag Máté. Ellenőr: Fromann István. Választmányi tagok: Ábrányi Emil, Bársony István, Bobula János, Borovitz Gizella, dr. Buday József, Dárday Sándorné, Edvi Illés Zsigmondné, Falk Miksa, Fái J. Béláné, Fényes Adolf, Ferenczy József, Forinyák Gyuláné, Fromann Istvánné, de Gerando Antonia, Herman Ottóné, ifj. Horvay Árpád, Horváth Böske, Horthy Józsefné, Jókai Mór, Kabos Ede, Kallós Ede, Keglevich Róza grófnő, Konek Ida, Ligeti Mór, Ludvigh János, Malcomes Gizella bárónő, Mészáros Jánosné, Papp Dániel, Pázmándy Dénes, Prém József, dr. Rózsa Géza, dr. Rác Károly, Rakovszky Istvánné, Roskovics Ignác, Rupp Imréné, Rupp Zsigmondné, Somló Sándorné, Schönfeld Hermanné, Stresser József, Szabóné Nogáll Janka, Szomaházy István, Szűry Dénes, Tormay Gyula, Vaszary János, Vörös Lászlóné és Zöldi Márton. A Pester Lloyd tudósításában a választmányi tagok között szerepel Kenedi Géza és Komócsy Józsefné neve is.

Miután a választás lezajlott, Bartók Lajos elfoglalta az elnöki széket, s lelkes szavakkal ecsetelte az egyesület céljait, majd Beksicsné szólította fel csatlakozásra a jelenlévőket és a széles közönséget. Ezzel a közgyűlés véget ért – tudósított a Nemzet.

Hasonló tudósítások olvashatók a Pesti Hírlapban, a Budapesti Hírlapban, a Fővárosi Lapokban, a Pester Lloydban.¹⁹ A Pester Lloyd a kiállítások, a művészeti ünnepek, valamint a fiatal művészek javára létesítendő ösztöndíjak tervét emelte ki az előkészítő bizottság beszámolójából. Bartók zárszavában – írja a Pester Lloyd – azt a véleményét fejezte ki, hogy a színház a legjobb helyen a Budai Vigadó közelében lenne, a Parlamenttel szemben. A Magyarországból pedig azt is megtudjuk, hogy az Aurora felhívást szándékozik közzétenni az eszme erkölcsi és anyagi támogatását kérve a főváros művelt közönségétől és szövetkezésre szólítva fel az irodalom és a művészetek hivatott művelőit, a műbarátokat és a színészet pártolóit.

*

Az Aurora kör tehát megszületett. Nem lenne értelme megütköznünk a tisztikar vegyes összetételén. Élvonalbeli művészek, jeles írók mellett a társadalmi élet csillogó és szürke alakjai. Nikolits Fedorné az egyik elnöki székben. Tegyük hozzá: férje a szerb fejedelem leányának fia, a bécsi udvar kegyence volt, nagy befolyású politikus, valóságos belső titkos tanácsos, a főrendiház örökös tagja, ez időben országgyűlési képviselő is, mindketten bőkezű adakozók. Vagy: Rakovszky Istvánné – férje ugyancsak képviselő, a szabadelvű párt egyik vezéralakja. Vörös Lászlóné a kereskedelmi minisztérium államtitkárának neje. Somló Sándorné a Nemzeti Színház igazgatójának felesége. Pénz, rang, tekintély. Másfelől a Viziváros polgári vezetői, s olyan hivatalos személyek, akik ugyancsak sokat tehettek az egyesületért. Csak ilyen heterogén együttes nyújthatott reményt a sikeres működésre.

De azért némi malícia is vegyült a híradásokba. Néhány héttel később a Fővárosi Lapok *A szép asszonyok klubja* címmel²⁰ tért vissza az eseményre, s előkelő asszonyokból, írókból és művészekből álló társaságként mutatta be az Aurorát, amely „mesébe illő programmal” indult útjára. „Nem kevesebbről van szó, mint hogy Budán, valahol a Lánchíd közelében, a Dunaparton egy nagyszerű palota emeltessék, mely a főváros előkelő körei és művészberek találkozó helye legyen, s ahol az Aurora időközönként fényes estélyeket rendez tagjai számára. Ugyane helyiség a klub- és szalonéleten kívül festők, szobrászok, építőművészek számára műkiállításokat fog rendezni, beolvasztván magába – ahogy tervezik – a Nemzeti Szalont, mely legalább eddigéig nem volt képes teljesen megfelelni hivatásának. Egyúttal hathatós támogatója készül lenni az Aurora a fiatal író- és művészgenerációnak és védszárnyai alá fogja venni a nem ritkán méltatlanul mellőzött talentumokat... Mindennek koronája lesz azonban, ha az Aurora palotája felépül, az épület frontján az a pompás, kupolás színház, mely a színművészetek templomává

¹⁹ Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap, Fővárosi Lapok, Pester Lloyd, 1897. március 17.

²⁰ Fővárosi Lapok, 1897. április 23.

fog válni. Az Aurora különben már a jobb parton emelendő palota felépülése előtt meg akarja kezdeni működését, mégpedig minden valószínűség szerint még az ősszel, a szezon kezdetén, amikor is bérelt helyiségben fogja tartani estélyeit és színelőadásait.” A tájékoztató korrekt, csak címében találunk csöpp iróniát; mintha az Aurora kifejezetten női klub kívánna lenni. Ezután sokan és sokszor aposztrofálták így az egyesületet. Tény azonban, hogy nők játszották benne a főszerepet, ők teremtették meg buzgó közreműködésükkel a kör otthonos, vendégváró légkörét. (Pár hónappal később az Országos Kaszinó fontolgatta, hogy női klubot alakít.²¹)

Aggodalmas hangok is követték az Aurora megalakulását. Erdélyi Gyula, a már idézett költő, a Buda és Vidéke főszerkesztője lapjában vezércikkben üdvözölte a kört,²² amely Buda szellemi életét élénkítheti, elősegítve ezzel, hogy a fővárosnak ez a része a tudomány, a művészet és a közművelődés székhelye legyen ismét, mint volt Mátyás király korában. „Nincsen olyan budai ember, ki a színháznyitás elé örömmel ne nézne. Ámde amennyire örülünk, hogy a II. kerület fejlődésével egész Buda erősödik, annyira nem szeretnénk, ha az egyik városrész emelkedése a másik budai kerületet gyengítené. Kérdezzük, a II. kerületi színház csak a krisztinavárosi színikör és a várszínház romjain épülhet fel?” E két színház „annyi szolgálatot tett a magyarosodásnak és annyi hivatása van továbbra is, minden szerény kinézésük és állapotuk dacára, hogy a halálharangot nem húzhatjuk meg felettük. A célon túllő az, ki ezzel a halálos ítélettel akarja a II. kerületi színház mindnyájunk által óhajtott felépítését siettetni...” Itt meg kell jegyeznünk, hogy az Aurorának természetesen semmi beleszólása nem volt az I. kerületi színházak sorsának alakulásába, mindazonáltal – a korábbiakban tárgyalt veszélyeket tekintve – az óvás nem volt indokolatlan.

Vége a Magyar Nők Lapja is bejelentette az Aurora létrejöttét, s március 21-i számában a következő felhívást tette közzé: „Az ország fővárosához, az ország szívéhez szólunk. Vajon megérti-e szózatunkat? Bizonytalán át fogja érezni, mert a szív nyelvén: a művészetén, a művészetért szólunk hozzá. Budapest két testvérváros egyesüléséből lett hatalmas, fiatal világvárossá, mint ahogy két kamrája van az életadó szívnek. S a nemzeti művelődést, a művészeteket kell, mint a vért, szétsugároztatnia az egész szervezet minden erein... Különös buzgalmat kell kifejtenünk azon irányban, hogy az előhaladt Pestet az elhanyagolt Buda utolérhesse, és itt is kielégíthető legyen a művelt városi élet, a szellemi élvezetek minden magasabb igénye. Íme, ezt kívánja az Aurora elérni. És ez eszményi, mégis oly gyakorlati cél megvalósítása végett, úgy véljük, megfelelő eszközöket választott: egyesülni az irodalom, művészet hívatott művelői és a műbarátok, színpártolók közti benső szövetségre, megteremteni állandó helyiségét az egyesület társaséletének, hol színi és művészeti előadások tartassanak, s esetleg műkiállítások, megvalósítani az Aurora színházát, melynek színpadán az eredeti és modern drámai irodalom és művészet arassa diadalait. E nemes irányzatú törekvések támogatásáért fordul az Aurora a magyar főváros művelt közönségéhez, tudván azt, hogy mélyen érzett lelki vágyainak teend ele-

²¹ Új Idők, 1898. május 1., 8.

²² Buda és Vidéke, 1897. április 4.

get, és viszont remélvén, hogy az előkelő izlésű, fennkölt gondolkodású közönség jóindulattal fog eléje sietni az Aurorának, mely – meg vagyunk győződve róla – a magyar szépművészetekre is egy új, szebb virradatot fog hozni...”

Április elején megtartották az első választmányi ülést,²³ s úgy döntöttek, hogy mivel az egyesület egyelőre nincs olyan anyagi helyzetben, ami állandó helyiségek bérletét lehetővé tenné, elfogadják a Budai Polgári Kör ajánlatát, vagyis hogy saját helyiségeit átengedi értekezletek tartására. Elhatározták továbbá, hogy májusban ismerkedési estélyt rendeznek, amelyre néhány minisztert, a polgármestert és más befolyásos személyeket is meginvitálnak; a kör ez alkalommal lép majd először a nyilvánosság elé. Megalakították a művészeti, a jogügyi, a pénzügyi és gazdasági bizottságokat, majd a pénztáros bejelentette, hogy Nikolits Fedor báró a maga és neje nevében 800 koronás alapítvánnyal nyitotta meg a remélt mecenatúrák sorát.

A következő hetek-hónapok azonban nem igazolták a túlzott várakozásokat. Mire az őszi idény elérkezett, s a kör sorra rendezte összejöveteleit neves művészek és közéleti személyek részvételével, a programból és a hírverésből teljesen eltűnt a színházalapítás terve. Kiss József lapja, A Hét jellemezte ennek irreális voltát.²⁴ „Járványszerűen lepte meg az embereket a színházalapítás szenvedélye, a székesfőváros mérnöki hivatalának külön osztályt kellett létesítenie a benyújtott színháztervek elbírálására... Kétségtelen, hogy azt a töméntelen színházat könnyebb tervezni, mint fölépíteni, és könnyebb fölépíteni, mint fenntartani. Ennyi színházra Budapestnek igazán nincs még szüksége...” Lecsilapult már a millenniumi építkezési láz, kijózanodott fővel elérhetetlennek látszott a szép álmok beteljesítése. Az Aurora vezérkara felismerte, hogy képtelen lenne a szükséges roppant tőkét előteremteni, s talán a két budai kerület vetélkedése, a Várszínház sorsának jobbra fordulása is apasztotta a vállalkozó kedvet. A lemondással együtt járt a Budai Polgári Körrel való szoros együttműködés lazítása, az Aurora esetenként az Andrássy úti Drexler-házban, az Operával szemközt bérelt helyiségeket.

Szegényebb lett tehát a program, a hangsúly az irodalmi, művészeti, társadalmi szalonélet megteremtésére helyeződött át. Beksicsné: „Le a jourokkal, a banális, konvencionális theaösszejövetelekkel... jöjjön létre az a szellemi kontaktus, amelyre oly régen várunk, s amely a five o'clockok világában bizonyára ismeretlen.”²⁵ 1897. november végén ebben az értelemben, az Aurora szolgálatára szándékozott átalakítani a Magyar Nők Lapját Rózsa Miklós felelős szerkesztővel és Erényi Nándor segédszerkesztővel, az alig 18 éves hírlapíróval az oldalán, jelezve, hogy a lap „a hazai irodalomból tisztelt olvasóközönségünknek a legjobbat igyekszik nyújtani, kiadóhivatalunk pedig ezen szellemi termékeket a legszélesebb körben elterjeszti”.

Közbevetőleg kell jegyeznünk, hogy a főszerkesztő és a kiadó, a Friedenstein és Társa Hírlapvállalat rt. között a viszony már jó ideje alaposan elmérgesedett. Beksicsné Jókaihoz intézett tanácskérő levelében (1898. január 15.)²⁶ elpanaszolta, hogy Komócsy

²³ Nemzet, Pesti Hírlap, 1897. április 9.

²⁴ A Hét, 1895. június 23.

²⁵ Magyar Nők Lapja, 1897. október 31., november 21.

²⁶ OSZK Kézirattár, Jókai hagyaték, Fond V/39.

József halála (1894. június 19.) után főszerkesztőnek szerződtek a Jókai Magyar Nők Lapjához évi 600 forint díjazás és telefonfelszerelés ígéretével, de hónapról hónapra halogatták a fizetést, s miután másfél évig egy krajcárt sem kapott, perre akart volna menni. Ám az egyik cégfőnök elszökött Amerikába, s a másik kérlelte, hogy maradjon, majd fizet, ha tud. Megint hiába várt másfél évig, és ismét perelni akart volna. Ekkor azonban a kiadó eladta a nyomdáját, neki pedig három évi munkadíja és 450 forint telefonköltsége fejében átadta a lap tulajdonjogát azzal a kikötéssel, hogy az új nyomdatulajdonossal köteles dolgoztatni. Felvett két banktól 1200 forintot, s öt hónap alatt rendbe hozta a zilált pénzügyeket. Most már a nyomdatulajdonos vette át tőle a lapot 600 forint nyomdatartozás elengedése ellenében, szerződésük szerint úgy, hogy örökös főszerkesztő marad, havi 30 forint gázsit kap és tíz percentet a tiszta jövedelemből. De ez a firma sem fizetett, nem küldte a lapot az előfizetőknek, „mert nekik csak a lap kiadója számára járó vasúti jegy kellett, amelyen nem a lap érdekében, hanem a nyomda érdekében utaztak”. Beksicsné már ügyvédet fogadott, amikor újra eladták a lapot, s az új gazda két számot még kinyomatott ugyan, 1897 decemberében azonban beszüntette a kiadást. „Erre én – írta Beksicsné – Prémel az Aurora egyesület közlönyének főszerkesztését fogadtam el – ingyen!”

Arról, hogy a körnek saját újságja legyen, korábban nem volt szó. Beksicsné a Magyar Nők Lapjában szeretett volna az Aurorának fórumot adni. Csúnyán kijátszották, s ráadásul munkatársaiban is csalódnia kellett, bankokkal, cégekkel leveleztek az ő levélpapírján, naponta igényeltek színházjegyeket az ő nevében stb. Külső kényszer is közrejátszott tehát abban, hogy feladja a Magyar Nők Lapjában meghirdetett terveit, s 1898 januárjában, az új év kezdetével – éppen száz esztendeje – megindítsa az Aurora című hetilapot. (Beksicsné idézett levele szerint az rt. ezután rövidesen eladta lapját 300 forintért Rózsa Miklósnak. Rózsa megvált az Aurora-körben viselt titkári tisztségétől, Beksicsné pedig a bíróságtól remélte 4000 forint követelésének megítélését és főszerkesztői jogainak helyreállítását – „ha visszaítélik nekem a lapot, akkor egyesítem az Aurorával”.)

*

Az Aurora társadalmi, szépirodalmi és művészeti hetilap első száma sajnos ismeretlen;²⁷ nagy kár, mert ebből rekonstruálhatnánk hangütését és programját. A második, január 9-i szám fejlécéből megtudjuk, hogy a főszerkesztő Beksics Gusztávné mellett a felelős szerkesztő: Prém József. Prém jónevű író, szerkesztő, művészettörténész volt, színműveit mutatták be a Krisztinavárosi Színkörben és Kolozsvárt, és csaknem minden fővárosi lap közölte írásait; az irodalmi világban ismert redaktor vette kézbe tehát a gyakorlati teendőket. A szerkesztőség a Várban, a Tárnok utca 7-ben, a kiadóhivatal a Bálvány utca (ma Október 6. utca) 5-ben rendezkedett be. Az Aurora vasárnaponként jelent meg, hetilap volt januártól ápriliséig, címlapján Vaszary János grafikájával.

²⁷ Az 1898. januári–áprilisi számok csak az OSZK Hírlaptárában találhatóak.

E négy hónap publicisztikai anyagából két cikket emelünk ki. Az egyik György Aladár tekintélyes közíró, művelődéstörténész tollából származik, s a hazai egyesületi életről szól.²⁸ „Közel egy emberöltő óta szolgálom a magyar társadalmat az egyesületi téren – írja –, magam kezdeményeztem mintegy tíz egyesületet, melyek közül több virágzó állapotban van, s jelenleg is legalább ennyinek vagyok tagja és részben intézője. Múltam s tapasztalatom ennél fogva feljogosítanak arra a határozott nyilatkozatra, hogy üres frázis az, midőn úton-útfélen hirdetik, hogy nálunk már túlságosan sok az egyesület, s az egy-leti élet hanyatlóban van.” Valójában az egyesületek száma alig 6000, ugyanakkor az osztrák tartományokban 15000, Angliában és az Egyesült Államokban pedig – a népesség arányához képest – legalább tízszer annyi, mint Magyarországon. De az igaz, hogy az egyesületek többsége csak a középosztály tagjait fogja össze. Szélesíteni kellene tehát a kört, amint például a Természettudományi Társulat tette, újabban is ezeket gyűjtött tagjai sorába. Kevés az olyan község, ahol népkönyvtár-egyletet, dalkört vagy önszervező társulatot ne lehetne alapítani. A szerző szerint emancipálni kellene az egyesületi életet egyes nagyurak szeszélyeitől, s – amennyire lehet – mellőzni a koldulást. A koldulás nem kárhózzható mindig, de sokkal jobb, ha a tagság lelkesedésétől várják az adományokat. „Ma a társadalom egyik főoszlopa kétségkívül az egyesületi élet, s hazánkban, melyről nemcsak én hirdettem sokszor, hogy társadalmi élete kezdetleges, erkölcsi kötelessége minden kultúrpolitikusnak, hogy az egyesületi élet fejlesztésére is törekedjék” – állapítja meg György Aladár.

A másik érdekes cikkben Beksics Gusztávné a nőírók védelmében visszavág Gyulai Pálnak és Kozma Andornak.²⁹ Már az előző számban megbotránkozva csodálkozik Gyulain, volt tanárán, „ki az aesthetikát, külföldi és magyar irodalmat tanítá hajdanában nekem is, s ki annyit lelkesített a kimagasló, szellemes női alakokkal, hogy ma főzőkanalat akar adni a kezünkbe. S Kozma Andor is finom gúnnyal csak a kalotaszegi varrottasát dicséri az ironő Gyarmathy Zsigánénak”. Gyulai, úgy látszik, öregszik – írja –, hogy megharapja már az asszonyírókat. (Valójában régi vesszőparipája volt.) Történt ugyanis, hogy Ágai Adolf Beniczkyé Bajza Lenkét írói érdemeinek elismeréseként felvételre ajánlotta a Kisfaludy Társaságba, Gyulai azonban kibuktatta. Még a banketten sem átalotta csípős sziporkákkal üldözni a nőírókat, mondván: a nő főzőn. József császár hírhedt mondását idézte, ki egy nőíróknak e sorokkal küldte vissza könyvét: Liebe Madame Kämeter – Mach’ Sie lieber Hemeter (Kedves Kämeter asszony – inkább inget varrjon). Kozma Andor pedig a Nemzetben szekundált Gyulainak, és Gyarmathynét írói mivoltában sértette meg.

Beksicsné ugyancsak epébe mártotta tollát. Arra kéri Gyulait és Kozmát, „beszéljenek a jó Wlassich Gyula közoktatási miniszterrel, hogy törölje el a felsőbb leányiskolákat, mert hát ezek a mérges bácsik, ha egy-egy nő doctorátust tesz, még a királynak ama bizonyos gyűrűjét sem adják át nekik, melyet a férfidoktorok legnagyobb kitüntetésből kapnak... És ti nők, kik írtok, vigyázatok magatokra, mert két iszonyú ellenségetek van,

²⁸ Aurora, 1898. január 30.

²⁹ Aurora, 1898. február 27.

a hatalmas Borsszem Jankó: Gyulai Pál és a szép »Bandika«. Az egyik Borsszem Jankó (Ágai) beajánlta Beniczkynét, s a másik kidobatta az urnából. Nem baj! Azért még mi nők, kik írunk, nem fogunk ám cselédkönyvet váltani, mert valamely mérges cselédszerző éppen e két gourmandhoz fog minket beszerezni. Nem bizony! Ha kenyeret kereshetünk tollal, miért mennénk tollseprők után. Nem kívánunk politikai szerepkört, de szellemi egyenjogúsítást igen. S ezt megkaptuk. Lehetünk orvosok is. Wlassich Gyula geniális elhatározással megnyitja közép- és felsőiskoláink kapuit a nők előtt, s örök emlékeztető alkotást fűz nevéhez... elismervén ez intézkedésével egyszersmind azt is, hogy joggalanság és korlátolt felfogásra mutat a nők szellemi inferioritásának hirdetése.”

Midőn Ágai javaslatát Beniczkyné felvételére a Kisfaludy Társaságba az ósdi vaskalaposág elvetette – folytatja Beksicsné –, s az indítványozó az ülést követő lakomán élteti a Társaság leendő nőtagjait, az elnök a maga előkelő modorával közbekiáltja, hogy a női tagoknak hasznát vehetnék a Társaság bankettjein – a konyhában. „Ez a művelt elnök úr pedig Gyulai Pál, »hazánk kitűnő tudósa« és »nagy költője«, aki szintén szobrot fog kapni az Akadémia előtti kis parkban, melyet a magyar írónők majd megkoszorúznak.” Ez a ríposzt persze csupán egyetlen morzsája a Gyulai által kiprovokált szócsatának, amelytől az egész sajtó visszhangzott, s amelyet az irodalomtörténet is számon tart.

Az első négy hónap lapszámainak szépirodalmi anyagában tallózva a versek között mindenekelőtt az egy éve elhunyt Vajda János hagyatékából előkerült *Színész barátomhoz* című episztoła érdemel figyelmet (a költő *Dal és beszély* című kötete egyik példányának 1883. november 15-i dedikációjából kitűnik, hogy nagyra becsülte Beksicsnét³⁰). Bartók Lajosnak *Az örök városban* című költeménye tűnődő, melankolikus hangulatával ragad meg; *Apotheosis*ában 1848. március 15-e ötvenedik évfordulóját ünnepli. Ugyancsak az évforduló ihlette Ábrányi Emil *Március tizenötödikéjét* („Minden ünnepek közt legtöbb áhítattal téged áldalak...”); a hazafias pátosztól áthatott himnuszt annak idején országszerte szavalták. Koroda Pál, Reviczky gyermekkori barátja és műveinek sajtó alá rendezője, maga is jeles lírikus, két verssel (*Kétségek, Báli emlékek*) jelentkezik a szóban forgó lapszámokban, Erdélyi Gyula pedig *Az élet gyehennája* című versét közli. A fiatal, ekkor 24 éves Balla Miklós *Halni vágyomja* a századvég költészetének jellegzetes, Reviczky-utánérzéseként ható kiábrándultságát és pesszimizmusát tükrözi: „Elmúlt, mint egy tűnékeny álom, / Mint könnyen oszló délibáb... / Szegény, kifáradt, gyöngé testem, / Mínek vonszolnálak tovább! / Térjünk nyugodni, sokat éltünk / Egynéhány kurta év alatt, / S ma már olyan sivár az élet, / Esztendő minden pillanat”. *Hortobágyon* című verse, amelyet később kötetébe is felvett, már nem ilyen enervált; eredeti, friss hangjával lép meg. Zichy Géza költő és zeneszerző, utóbb az Operaház intendánsa, aki szinte hihetetlen életerőről tett tanúságot, amikor – egy vadászbalesetben elvesztvén a jobbját – félkarral zongoravirtuózzá képezte magát, e főnixi megújulástól idegenül ugyancsak lélekarangot kongat: „Ne sírjatok, ne sírjatok, / Ha ember földbe száll, / Hisz csendes bölcső minden sír / S barátunk a halál” (*Sír mellett*). Bölöny Józsefet abból az alkalomból üd-

³⁰ A dedikált példány a szerző birtokában.

vözli a lap, hogy ismét a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa lett; az ekkoriban megjelent *Vadvirágok* című kötetéből mutat be egy csokorra való dalt, köztük azt, amely a legnépszerűbbé vált: „Hét csillagból áll a gönczöl szekere, / Hét legény is járt utánam egyszerre...”; nem egy dala máig közszájon forog. Jó néhány jelentéktelen műkedvelő kísérlet is helyet kapott a lap hasábjain.

Jóval több az elbeszélés, a tárca, a rajz; a terjedelem csaknem kétharmadát ezek az írások foglalják el. Vértesi Arnold az idősebb korosztályt képviseli, *A játék* című elbeszélése bőséges novellatermésének egyik legjobb darabja. Margitay Dezsőtől *A tücsök* talán utolsó megjelent írása, három hónappal később ugyanis meghalt. Bercsényi Béla, a Nemzeti Színház kiválósága, színiakadémiai tanár, a Petőfi Társaság tagja, akinek több színművét és drámafordítását játszották a Nemzetiben, *Az öreg Dávid* című tárcájával, Murai Károly színműíró, a *Huszárszerelem* koszorús szerzője *Tragédiák* című elbeszéléssel szerepel a lapban. Szép írás Thury Zoltáné (*A milliő*), aki ez időben készült *Katonák* című, súlyos társadalomkritikát kifejező drámájának vígszínházi bemutatójára. Kabos Edétől a *Fészek az aszfalton* című elbeszélést, Bársony Istvántól népszerű vadásztörténetei közül az egyiket olvashatjuk itt. Csillag Máté, a termékeny tárcaíró *A gyermek*, J. Virág Béla, aki pár éve Puskás Tivadarral együtt megalapította a Telefon Hírmondó Vállalatot, *A szerencsétlen* című novelláját közli. Pekár Gyula, túl a pályakezdés első sikerein, két novellával (*Egy örült és Tajána testvére*) mutatkozik be. A fiatal Molnár Ferenc, akinek első novelláskötete éppen ez időben jelenik meg, *Egy szál mirtus* című elbeszélésében villantja fel ragyogó tehetségét. Gyarmathy Zsigáné *Manassese* Gyulai Pálnak a nőírókról mondott igaztalan ítéletét cáfolja. Satanella, azaz Spiegler Arabella, Krúdy Gyula (első) felesége is feltűnik egy helyütt, *Regény a varrógépteremből* című novellája azoknak a kis, érzelmes szerelmi csevelyeknek a folytatása, amelyek 1894-ben tárcáinak kötetében jelentek meg Porzó (Ágai Adolf) biztató előszavával, ilyen címekkel: *A művész nő*, *Egy kacagó asszony*, *Első szerelem*, *Az első csók* stb. Külföldről Daudet, François Coppée, Pierre Loti nevével találkozunk az első négy hónap számaiban.

A drámai műfaj is teret kapott. Prém József *Adorján báró* című ötfelvonásos színművét közli folytatásokban; a darabot az előző ősszel hozta színre a Nemzeti nem különösebb sikerrel, mindössze ötször játszották. Prém egyébként Beppo álnéven színikritikákat is írt a lapba. Az *Egy estély* című dramolett ugyan gyengécske munka, de a Nemzeti éppen megjelenésének napjaiban állította színpadra; szerzője a német nyelven író Dory, Forinyák Gyuláné, akivel már találkoztunk. Mindemellert könyvkritikák, művészeti hírek és az Aurora-kör rendezvényeiről szóló beszámolók színesítik a lap hasábjait és a húsvétii szám mellékletét.

Az április 10-i szám beharangozza az új évnegyedet, „már túl a kezdet elkerülhetetlen nehézségein”. Elégedetten állapítja meg, hogy „egyre többen állnak oldalunk mellé, hallgatják a szónokat – kell-e szebb honorárium az igazi írónak?... Ezután is csak azon leszünk, hogy egy minden ízében modern, elsőrangú irodalmi produktumokkal telt újságot adhassunk minden vasárnap lapunk jóakaróinak kezébe, ami annál is inkább könnyű nekünk, mert a magyar literatúra minden számottevő munkása dolgozik az Aurorának”. S következik az állandó munkatársak hosszú névsora, több mint hatvan név: Abonyi Lajos,

Ábrányi Emil, Bartók Lajos, Benedek Elek, Fái J. Béla, Gárdonyi Géza, Heltai Jenő, Kisfaludy Atala, Krúdy Gyula, Lévy József, Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc, Palágyi Lajos, Pekár Gyula, Rudnyánszky Gyula, Sas Ede, Szabolcska Mihály, Szabóné Nogáll Janka, Szomaházy István, Szomori Dezső, Tömörkény István, Vértesi Arnold és még sokan mások; itt csak ugrásokkal idéztük a névsorba szedett, terjedelmes listát, amely úgyszólván az egész korabeli élő irodalmat felöleli.

*

A kezdet tehát ígéretesnek látszik, nem sejteti a gondokat. A kör 1898. április 16-án megtartott második közgyűlésének jegyzőkönyve³¹ azonban érzékelteti, hogy a lap színvonalja nem állt ilyen jól. Bartók Lajos elnök bevezetőjében arról beszélt, hogy „ha a nagyközönség részvéte el is maradt (s ez nyilvánvalóan vonatkozik a lap példányszámára is), az Aurora napjának hajnalhasadása bekövetkezett”. Dr. Incze Henrik titkár (Rózsa Miklós utóda, színikritikus, színészeti író, aki tanulmányai befejeztével csak nemrég tért haza külföldről, s a Vígszínház színiiskolájának tanára lett) jelentésében a kisebb-nagyobb eredmények mellett megállapította, hogy „az Aurora feladatai nagy részének megoldása még csak a jövő zenéje”, „csak az idő és a kellő alkalom hiánya lehetnek okai fényesebb sikerek elmaradásának”. Nem említette, hogy főképp az anyagiak szűkössége. Ám Bobula János indítványából kiderült, hogy ez a legnagyobb probléma. Javasolta, hogy a tagsági díjat emeljék fel. Csillag Máté hozzátette: a befolyó tagsági díj egyharmadával az Aurora lapot támogassák. Beksicsné élénken helyeselt. Végül is mindkét javaslatot elfogadták. Egyszerűen a lap anyagi nehézségekkel küszködött. (Mellesleg a tisztikart is újraválasztották, elnök: Bartók Lajos, alelnökök: Beksics Gusztávné és Gál Gyula színművész, ekkoriban a Vígszínház tagja, majd a Nemzetié, librettók, színes történetek írója. Számos új név bukkant fel a választmányban is.)

A protokollum ugyan rögzíti, hogy „Gál Gyula reformálni akarta a lapot is, kivált tartalmára nézve”, de ennél több szó nem esett az Aurora dolgairól. Holott Beksicsné már bizonyosan tudta, hogy a heti megjelenés nem tartható fenn tovább. Kénytelen-kelletlen úgy döntött, hogy májustól a lap havi folyóiratként jelenik meg. Az április 17-i szám fejlécén még az áll, hogy a két társfőszerkesztő: Beksicsné és Prém, felelős szerkesztő: Kaczér Vilmos, aki előzőleg segédszerkesztőként dolgozott (fiatal hírlapíró volt, 1895-ben *Október* címmel adott ki egy kötetnyi tárcát). Ezzel a heti megjelenésnek vége, legalábbis a fellelhető példányok szerint. A májusi számot már újra egyedül Beksicsné jegyezte főszerkesztőként, a felelős szerkesztő Incze Henrik. S a szerkesztőség Beksicsné Csengery utcai lakásába költözött.

1900 végén az Aurora ki akart volna lépni az egyesület tagságának viszonylag szűk köréből, s bejelentette: „Átalakítási munkálatai megkezdődtek, januártól már nem csupán az egyesület hivatalos közlönye lesz, hanem a nagyközönség részére is hozzáférhetővé tett, rendes előfizetésre szánt, nagyszabású irodalmi folyóirat, amelyet azonban az egye-

³¹ Aurora, 1898. május.

sület tagjai a jövőben is díjmentesen kapnak.” A fejlesztési szándék első jele, hogy dr. Körmendi Lajos, aki néhány hónapja főmunkatársként dolgozott a lapnál, decembertől Incze Henrik szerkesztőtársa lett (ügyvédi munkája mellett költői hajlamának is áldozott, vidéki és fővárosi lapok közölték verseit, egy románca 1899 februárjában az Aurorában is megjelent). Az Incze–Körmendi páros működése azonban nem tartott sokáig. Miután Bartók betegsége miatt lemondott elnöki tisztről, s az 1901. májusi közgyűlés Vértesy Gyulát választotta elnökké, Vértesy átvette a folyóirat felelős szerkesztői pozícióját is. (Az 1867-ben született író, költő, az Egyetértés és a Nemzet segédszerkesztője, a kilencvenes években három elbeszéléskötettel vívott ki rangot az irodalomban.)

Nagy ambícióval látott munkához, s elgondolásaihoz jó partnert talált Laky Imrében, az egyesület új főtíkárában. (Laky eredetileg a Debreczeni Ellenőr munkatársa volt, két színművét játszották Debreczenben, a fővárosba települve a Magyar Géniuszbán, az Ország-Világban, a Képes Családi Lapokban publikált rendszeresen tárcákat, cikkeket, később rendőri pályára lépett, s kiterjedt szakirodalmi tevékenységet folytatott.) „Zászlóbontás előtt állunk – írta az Aurora 1901. október–novemberi számában. – Oly zászlót emelünk magasba, mely az egységes magyar nemzeti irodalom és művészet magasztos jeligéje alá gyűjti az írókat, művészeket... Körünkbe várunk mindenkit az ifjú ezeréves Magyarországból, ki ír, fest vagy alkot, vagy azt, ki gyönyörét leli ez alkotások fogantatásának szemléletében; körünkbe hívjuk azokat, kik tudják, hiszik, hogy van még magyar nemzeti művészet, van még magyar nemzeti irodalom!” Ezt a rajongó hangot szíves-örömmel fogadta a szerkesztőség, s meghívta Lakyt főmunkatársnak.

Az 1902. januári szám pertraktálta a nagy igényű terveket. „Négy éven át az Aurora irodalmi és művészeti körnek voltunk a hivatalos közlönye – olvashatjuk az ötödik évfolyamot bevezető cikkben. – Lapunk eleinte mint szépirodalmi és kritikai közlöny hetenként jelent meg, de mivel anyagilag leginkább csak az Aurora körre támaszkodhatott, s az akkor még csecsemőkorát élő kör a hetilap kiadásával járó tetemes pénzkiadásokat nem bírhatta el, átalakult havi közlönnyé. Mint ilyen is magas irodalmi színvonalon állott, s nemcsak irodalmi jeleseinktől hozott szórakoztató cikkeket, hanem hasábjain olyan kezdő tehetségeknek is tért engedett, kik közül nem egy ma már fényes sikereket ér el... Hogy törekvéseink és küzdelmeink helyes alapokra voltak fektetve, annak fényes tanúsága az Aurora kör, mely a kezdet nehézségeit sikeresen küzdötte le, tagsága napról napra szaporodik. A körrel együtt fellendült a lap élete is. De minduntalan felhangzik a panasz, hogy lapunk sehol sem kapható, hogy a nyilvánosság elől elzárkózik. Ez indított bennünket arra, hogy az 1902. évben kilépjünk a nyilvánosság elé, s reméljük, hogy a nagyközönséget magunk részére megnyerjük. Előbb szerényen jelenünk meg, mint eddig, havi folyóirat alakjában, s pompás kiállítás helyett inkább a beltartalommal igyekszünk hódítani. Reméljük azonban, hogy a szerény eszközök, melyek eddig is biztosították létünket, újra beválnak, s mihamarabb – talán már az 1902. év folyamán – oly szépirodalmi hetilappá fogunk átalakulni, mely egyetlen magyar család házi szentélyéből sem hiányozhat.”

Úgy látszik, a lapnak az első nekirugaszkodásra nem sikerült jelentősen kiterjesztenie olvasótáborát, és most újra próbálkozott. Ám a lendület hamar megtört. Vértesy Gyulát, az agilis felelős szerkesztőt és körülnököt ugyanis kinevezték Szeged megyébe tanfelü-

gyelőnek, s eltávozva Budapestről kénytelen volt mindkét tisztségéről lemondani. „Azzal a jóleső tudattal vonulok vissza – írta a lap 1902. április–májusi számában –, hogy az elhagyott kormányrudat olyanok veszik majd kezükbe utánam, akiket éppen az a szent cél iránti lelkesedés hevít, amely engem hevített... De azért maradok a messze távolból is hűséges közkatonája az Aurorának, olyan katonája, aki soha sem fogja elhagyni véglegesen a lobogót, amely alá felesküdt...”

Vértesy távozása után szemmel látható hanyatlás kezdődött a kör és a lap életében. A közgyűlés Pekár Gyulát ültette az elnöki székbe, a világot járt belletrista ekkor már országgyűlési képviselő volt, s Vrabély Armandot bízta meg az ügyvezetői tisztség, egyszersemind a felelős szerkesztői feladatkör ellátásával. Vrabély a Fővárosi Lapok munkatársa volt, minisztériumi titkár, humoreszkjeivel szórakoztatta a társaságot az Aurora estélyein; épp ez időben jelent meg egy vidám históriákat tartalmazó kötete. Mindenesetre csökkent a vezető garnitúra ázsíója. Beksicsné hathatós támasz nélkül maradt a „kormányrudnál”, az ismert utolsó, októberi számot is egyedül ő jegyezte.

*

Négy és fél év anyagát, a havi megjelenésű folyóirat csak hiányosan fellelhető száma-³² it nem tudjuk oly részletesen bemutatni, mint a kezdés heteiben kiadott számokat. Innen már csak a legfontosabb írások közül is csak néhányra koncentrálnunk figyelmünket.

Ady Endre az Aurorában (1899. február, március). Ady 1898 szeptemberében azzal az elhatározással ment Debrecenbe, hogy ott folytatja jogi tanulmányait, s mindjárt a Debreczeni Főiskolai Lapok munkatársa lett. Szeptember végén már a Debreczeni Ellenőrnél volt, december közepétől pedig riporter a Debreczeni Hírlapnál. Ezután is több versét a Debreczeni Ellenőrben adta le, valószínűleg azért, mert termése bővebb volt, mint amennyit a Debreczeni Hírlapban el tudott helyezni.³³ A Debreczeni Ellenőr 1899. január 23-i számában jelent meg először az *Örök vágy* című költeménye, s ezt az Aurora már februárban újraközölte, második strófáját azonban az eredetitől teljesen eltérő változatban.

Debreczeni Ellenőr

Ha ellobog majd ifjú lángom
S örök megnyugvás int felém,
Milyen szellem fog felkeresni
Testemnek porladó helyén?...
Az örök vágy lángszellemének
Árnya kísért majd engemet,
Mert hogy vágy nélkül elhamvadjak,
Érzem, tudom, hogy nem lehet!

Aurora

Ha ellobog majd ifjú lángom
A végső búcsú éjjelén,
Rémitgető, kísértő árnyak
Fognak repülni majd felém.
Kisértnek a céltalan vágyak,
Melyek megölték lelkemet
S melyek nélkül sem sírba hullni,
Sem elporladni nem lehet!...

³² Az 1898. május–1902. október közötti számok csak az Akadémiai Könyvtárban találhatóak, hiányosan.

³³ ADY Endre *Összes versei*, kiad. KOCZKÁS Sándor, I. Bp., 1969, 309–312, 353–354, 357–358.

Vannak a két közlésben egyéb apró különbségek is, ám ezeket esetleg szerkesztői beavatkozásnak vagy nyomdai pongyolaságnak tekinthetnénk. De itt szó sem lehet ilyesmiről, a második strófa teljesen új variáns. S ez annyit jelent, hogy az Aurora nem a Debreczeni Ellenőrben figyelt fel a versre, noha ez is jó szerkesztői szemre vallana, hanem közvetlen kapcsolatban állt a költővel. Más kérdés, hogy Ady a Debreczen 1899. május 31-i számában, a harmadközlésben visszaállította az eredeti szöveget, s így közölte a néhány héttel később megjelent *Versek* című kötetében is. Személyes kapcsolatra enged következtetni az Aurora 1899. márciusi számában közzétett két Ady-vers is, *A Rákóczi vén harangja* és a *Temetetlenül*. Az előbbi először a Szilágyban látott napvilágot 1898. október 23-án, majd a Debreczeni Főiskolai Lapokban november 15-én. Ez esetben is több olyan – bár csekélyebb jelentőségű – hangulati módosítás tűnik szembe, amely csakis az Aurorában olvasható. Hasonló a helyzet a *Temetetlenül* című verssel, amely a Debreczeni Hírlapban 1899. január 18-án jelent meg először, majd márciusban az Aurorában (Ady később is első kötete legértékesebb darabjának tartotta). Nincs bizonyítékunk arra, hogy Ady levelezett volna az Aurorával, a feltételezés azonban reálisnak látszik. Az pedig tény, hogy a fővárosban elsőként az Aurora nyitott kaput Ady költészete előtt. S ez nem kis érdem.

Az oroszlánkörmeit megmutató ifjú mellett a már neves költők sora tette le névjegyét a folyóiratban: Ábrányi Emil, Bartók Lajos, Kisfaludy Atala, Makai Emil, Pósa Lajos, Prém József, Szabolcska Mihály, Varsányi Gyula, Vértesy Gyula, Zempléni Árpád stb. Szóhoz jutottak ígéretes kezdők is. Például a tizenkilenc éves Földes Imre egyetemi hallgató 1900 márciusában, talán itt először; a következő évben akadémiai díjat kapott *A király arája* című verses vígjátékáért. Számos teljesen ismeretlen név is felbukkan versek alatt, ma már az illetők kilétét sem lenne könnyű kideríteni.

Az Aurora történetének egyik legfényesebb lapját Jókai írta. Beksicsné, aki férje révén is baráti jó viszonyban volt a Jókai házaspárral, többször kérte „Jókai bácsit”, hogy látogassa meg az Aurora-kört, s adjon kéziratot a lapnak. A spanyol gyarmatok (Kuba, Fülöp-szigetek) miatt kitört spanyol–amerikai háború alkalmából mint a Békeegyesület egyik elnökét kérte fel, hogy „érező lelkének megindító szavát tiltakozva emelje fel a két világrészt testben és lélekben pusztító, önkényes jogtiprás ellen”. 1898. május 11-én kelt Jókai válasza, amelyet a lap júniusi számában közölt. „Bocsásson meg, de annyi a dologom, hogy soha életemben még nem volt, a munkakedvem pedig nagyon kevés, vagy megszököm, vagy kridát (hamis csődöt) mondok, de több kötelezettséget nem vállalok. A »békérőlk« pedig most írni épen olyan babona volna, mint mikor pogány őseink az üreglyukba gyónták meg kívánságaikat, abban a hitben, hogy a Földisten meghallja és teljesíti azokat. Semmire sem vagyok én már jó. Ellenben változatlan tisztelője vagyok...”

1900. január 3-án a Jókai-pár eljött az Aurora műsoros estjére a Nemzeti Szállóba. A több száz főnyi közönség felállva tapsolta meg a vendégeket, s amikor Beksicsné a hangverseny végén bejelentette, hogy az író január 17-én felolvasást tart a körben, ováció tört ki. Éjfél is elmúlt, amikor lelkes éljenek közt kikísérték Jókaiék a kocsijukhoz. S az író állta a szavát, két hét múlva ismét eljött, s kedves, humoros életképet olvasott fel a

AURORA

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT.

III. ÉVFOLYAM. 1900. FEBRUÁR HAVA.

Főszerkesztő: BEKSICS GUSZTÁVNÉ.		Felölő szerkesztő: Dr. INCZE HENRIK.	
Előfizetési ár: Egész évre . . . 8 kor. Fél . . . . . 4 - Negyed . . . . 2 - Egyre számla kupa 20 fill.		Szerkesztőség: Budapest, VI., Csengery-utca 39.	
		Kiadja az Aurora-kör. A kör tagjai a lapot tagsági díjuk fejében kapják.	

ALFALY-ACADEMIA
KÖZSÉGTANÁRSÁG

A hajdani „hangos” Budapest.

Irta: Jókai Mór.

Azon kitüntető szerencse érte az Aurórát, hogy felolvasott nálunk január 17-én Dr. Jókai Mór. Itt adjuk a felolvasást, melynek nem csak tartalmával ragadott el benünket, de azon feledhetlen kedves, humoros előadásával, mely perczekig tartó óvációt és hálanyilatkozatokat vont maga után. Az örök ifju, délczeg Jókai Mór felolvasásának címe: A hajdani „hangos” Budapest.

Mikor a délolaszországi fővárosokat végigjárta az ember, ahol ugy kiabálnak az utcán, mintha fegyverbe szólítanák a lakosságot a hitetlenek ellen, pedig csak paprikát meg paradicsomot árulnak s azután visszakerül a kéjutaszó a magyar fővárosba, szinte meg-lepi az a csendesség, ami itthon minden utcát, piacot betakar.

Hajh! nem így volt ez a hajdani boldog időkben, amikor én Pestre fölkerültem ügyvédbojtárnak, akit még akkor jurátusnak hívtak. Csak Pestről beszélhetek, Budára nem jártam — ott csendesség volt. — Annál több volt a hang Pesten.

Már korán reggel hangzott a kapuban a milimári lány csengő szózata: «Káfnz a mili, oder a gutsz obers!» Utána következett a homokáruló asszony erősebb hangja mélabus akcentussal «Káfní Szó-ond!» Mert homokra nagy szükség volt akkor. Bizony nem eresztették ám be a parkettet viaszkkal s nem kefélték fel csuszamlósra, hanem behintették a pallót tiszteségesen szép, apró homokkal, hogy tiszta legyen a szoba: ahogy az egykoru táncz-termet a népdal megörökíté:

hajtani „hangos” Budapestről. A közönség szünni nem akaró tapssal köszönte meg a színes, mulatságos előadást, amelynek szövegét azután a lap is közzétette, s átvette a Vasárnapi Újság is (1900, 41–42).

Az elbeszélő próza s az egyéb, kisebb prózai műfajok körében ugyancsak sok ismert vagy feledésbe merült névvel találkozunk az Aurorában. Mindenekelőtt Tolnai Lajost kell említenünk. *Az emberölő* című elbeszélése az 1901. nyári összevont számban olvasható. Meglepő, hogy a mindmáig legteljesebb Tolnai-bibliográfia³⁴ nem tud erről. Holott Tolnai egyik utolsó írása volt, ezután már csak saját lapjában, a Képes Családi Lapokban jelent meg kétszer, novemberben és a következő év januárjában; márciusban meghalt. (Bekicsicnének írta: „Olvassa a nagy orosz elbeszélőket... és figyelje meg jól, hogy miképp nyilatkozik a szív haragjában, szeretetében.”³⁵) Az 1891-ben elhunyt P. Szathmáry Károly *Régi jó idők* című posztumusz kötetéből, amelyet a lap kiadója jelentetett meg, Szerdahelyi Kálmánnak a szabadságharcot idéző naplótöredéke, Kazaliczky Antalnak pedig, aki több népszínművel aratott sikert, *A királyasszony jegyese* című novellája érdemel figyelmet. Megjelenik Cholnoky Viktor, Pekár Gyula és a főszerkesztő Bekicsicné is többször. Itt még széprókiént mutatkozik be Rexa Dezső (első és utolsó verseskötete 1899-ben hagyta el a sajtót), aki később az irodalom- és művelődéstörténet felé „hajlott el”, s az ifjú Fülöp Zsigmond, aki azután a műfordítások tömegével és természettudományi munkáival szerzett kiváló nevet a szakirodalomban.

Színvonalas cikkek, esszék, kritikák gazdagítják a folyóirat évfolyamait. Itt csak Ferenczy József irodalom- és művészettörténész – egyetemi tanár Kolozsvárt, majd a budapesti Műegyetemen – írásaira utalunk. Ferenczynek főképp életrajzai (Tomba, Garay, Katona, Eötvös, Pulszky, Trefort stb.), továbbá tanulmányai és emlékezései értékesek; mindezek mellett széles körű kritikai tevékenységet is kifejtett.³⁶ Megírta a magyar hírlapirodalom történetét, Jókai ötvenéves írói jubileuma alkalmából az ünnepeltről mint hírlapíróról tartott felolvasást a Petőfi Társaságban. Művészettörténeti dolgozatokat is publikált, például Van Dyckről, Rembrandtról, Thorwaldsenről. Az Aurora 1898. júliusi számában *A szépművészetekről* címmel az idealista és a realista művészi látásmódról fejt ki véleményét.

Ebben a műfaji körben csupán két jeles szerzőt említünk még: Bodnár Zsigmondot és György Aladárt. Bodnár, a reverendát levett irodalomtörténész, filozófus, egyetemi tanár, aki az „eszmeerőt” meghatározó tényezőnek tekintő, irracionális szellemtörténeti elméletével ugyan nem aratott osztatlan sikert, más, etikai, irodalmi, társadalmi témákat fejtegető munkáiban azonban progresszív nézeteket képviselt, s helyesen ismerte fel kora válságjelző jelenségeit, *A kenyér forradalma* című cikkel szerepel az Aurorában. György Aladár pedig – ugyancsak nagy tekintélyű művelődéstörténész, publicista, Gogol és Victor Hugo műveinek átültetője – *A nők és a férfiak* címmel tárgyalja a nők helyzetét, egyenjogúsításuk okatlan fékjeit. Szinte minden lapszám közöl jobbára anonim könyv-

³⁴ GERGELY Gergely, *Tolnai Lajos pályája*, Bp., 1964.

³⁵ *Uo.*, 373–374.

³⁶ FERENCZY József, *Irodalmi dolgozatok*, Bp., 1899.

kritikákat, értékeléseket a művészeti élet eseményeiről, például a Nemzeti Szalon tárlatairól, jelzi a kultúra minden ágazatának fontosabb mozzanatait.

Az Aurora előszeretettel fogadta be a színházi világot; érthető, hiszen teátrumalapító szándékú mozgalom szülötte. Drámaírók, fordítók, színészek írásai mellett szívesen közölte színíráók, színészpedagógusok és más szakmabeliek munkáit. Nem kerülhette el figyelmét a fiatal Hevesi Sándor kivételesen felkészült, megkövesedett elveket támadó, új hangja. Hevesi neve már 17 éves korában, 1890-ben feltűnt a Magyar Szemlében s azután a Jelenkorban, a Magyar Géniuszban, az Ország-Világban a kritikák egész légiója alatt.³⁷ Hallatlan önbizalommal és szakmai biztonsággal ostorozta a silány kasszadara-bokat, az avított, deklamáló játéktílust. Élénk érdeklődéssel kísérte a külföldi társulatok és művészek hazai vendéjátékát is, 1895-ben Ernesto Rossi, 1897-ben Ermete Zacconi fellépéseit, sorozatban mutatta be a velencei Goldoni társulattal vendéjátéokra érkezett Salvini alakításait, Hamletjét, Romeóját, Tartuffe-jét. 1898 végén Velencében járt, s az ott megtekintett színházi produkciókról nem a szokott helyen, a Magyar Szemlében, hanem az Aurora 1899. januári számában közölt alapos kritikát. Több előadást nézett meg a Goldoni Színházban, s úgy találta, hogy Ermete Novelli a legnagyobb színészek közül való, sekélyes művekben is tökéletes karaktereket formál, „jobban megráz, mint Othelloban, pedig ott Shakespeare adja neki a szöveget”. Szerepelemzéseiben megállapítja, hogy Novelli kevesebb fogással dolgozik, mint Zacconi, egyszerűbb, szerényebb, igazabb és megkapóbb. Lerántja viszont Giannini kisasszonyt, a társulat primadonnáját, aki „igen szép, de fölötte gyöngye színész”. A Teatro Rossiniban a *Niobét* tekintette meg, a Teatro Malibránban pedig a *Rigolettót* látta, s kivált a herceget alakító tenorista énekhangját, a zenekar kifogástalan összjátékát dicsérte. Hevesi szakszerű és érzékeltes beszámolójában az olasz színházi élet egy darabját varázsolta az Aurora olvasói elé.

Az e tárgy körbe vágó írások közül ugyancsak fontos Bartók Lajos kemény bírálata a Nemzeti Színház műsropolitikájáról; az importált, kommersz szalondarabok helyett a magyar történelmi drámák színrevitelét szorgalmazza. Dezső Józseftől, a Nemzeti közkedvelt, fiatal bonvivánjától, aki mellelleg ügyes tollforgató is volt, egy magánjelenetet hozott a lap. Strindberg *Hitelezők* című tragikomédiáját Incze Henrik fordításában, Georges Courteline *Az ügyész úr* című egyfelvonásos vígjátékát a színész-író Bárdi Ödön fordításában olvashatjuk. D'Amant Leo zeneszerző az operettírás műhelytitkaiba avat be. Kritika jelent meg úgyszólván minden fővárosi bemutatóról, sőt egész színiévadokról is.

Mindent összevetve, az Aurora hetilap és folyóirat öt évfolyama híven tükrözi a századforduló irodalmának eklektikus arculatát. Helyet adott mindenféle irányzatnak, a népiesnek, a nemzetinek, a nagyvárosinak, minden műfajnak és stílusnak az almanachlírát idéző érzélgősségtől az új nemzedék friss, „falat döngető” hangjáig, és egyik mellett sem kötelezte el magát. Ha céljait tekintjük, nem is kárhoztathatjuk ezt a széles befogadókészséget, hiszen az ifjú pályakezdőknek éppúgy fórumot kívánt nyújtani, mint a beérkezett mestereknek, s össze akarta hozni őket a művelt és a művelődésre vágyó közönséggel. Nem is tehetett volna másképp, ha fenn akart maradni, amint egyetlen irodalmi

³⁷ LÁSZLÓ Anna, *Hevesi Sándor*, Bp., 1973, 375; Aurora, 1899. január.

vagy irodalmat is közlő lapjáról sem rendezkedhetett be valamely írói csoportosulás kizárólagos szolgálatára. Viszont tudomásul kellett vennie a korabeli polgári igényt, amely nem haladta meg a lektúr, a szórakoztató olvasmány színvonalát.

Megbecsült írók munkái, maradandó értékek kerültek nyilvánosságra a lapban, ha nem is nagy számban, mert az időtálló művek termése mindig csekély, sokkal kevesebb, mint a lapok és folyóiratok rendszeres szükséglete. Következésképp az Aurora tartalmi minősége is egyenetlen, az élvonal mellett a középszernek jut a terjedelem túlnyomó hányada. De hiba lenne lebecsülnünk a derékhad jelentőségét; az irodalom tisztos napszámosai sokszor elsőrendű mondanivalóval, kimagasló írásokkal jelentkeznek. Sok szépírói vágytól hajtott újságíró is megjelent a lapban, s még több műkedvelő. Kisfaludy és Bajza Aurorájának monográfusa oldalakon át sorolja a „kisebb munkatársak”, dilettánsok neveit,³⁸ neveket és műveket, amelyek ma már semmit sem mondanak nekünk. A szerkesztő nem jós, nem tudhatja, ki jut fel a Parnasszus lábától az ormon tanyázó múzsákhoz, a biztosnak vélt szem is nagyot tévedhet. Mindamelllett ezernyi kényszerítő hatásnak is ki van téve, lapja érdekében engedményekre kényszerül. Mellesleg, amint a szerkesztői üzenetekből látszik, az Aurora nem volt hajlandó bizonyos szint alá szállni, példa erre az 1901. januári számból: „Amilyen Erős Ön, oly gyenge a verse”, vagy az 1902. júniusi számból: „G. J., Sz. J. Verseik nem közölhetők”.

Arra már rámutattunk, hogy a lap igyekezett átfogni az irodalmi és a művészeti élet egész spektrumát; ezen belül azonban szembeszökő a színház túlsúlya. Színházcentrikus irodalmi lap volt, s az előzmények ismeretében fölösleges lenne magyaráznunk, hogy miért. A szerkesztők maguk is a színház felé kacsingattak, az egyik felelős szerkesztő (Incze Henrik) színházi pedagógusként dolgozott. Ám a lap iránti érdeklődés felkeltése megkívánta, hogy a színházról és az irodalomtól idegen témákat is megpendítsenek. 1898 végétől egy ideig divat- és sportrovatot is közöltek. A társadalmi élet eseményeinek ugyancsak helyet szorítottak, mindenekelött az Aurora kör által rendezett műsoros irodalmi-művészeti esteknek. Mindezek a szerkesztői fogások és ötletek sem voltak azonban elegendők ahhoz, hogy az Aurora – szándékai szerint – a versenytársakéhoz hasonló méretű olvasótáborra tegyen szert.

Reálisan nézve nem is volt esélye erre a már hosszú évek óta bevezetett és megalapozott irodalmi vagy irodalmat is közlő lapok mellett. Nem versenyezhetett például az 1864-ben alapított irodalmi napilappal, a Fővárosi Lapokkal – azóta sem akadt párja. A Váradi Antal szerkesztésében megjelenő Ország-Világ szépirodalmi képes hetilap is már két évtizedes múltat tekinthetett vissza, a Méhner Vilmos könyvkereskedő alapította Képes Családi Lapok, a legkedveltebb képes irodalmi újság ugyancsak. A Fekete József és Hevesi József szerkesztette Magyar Salon társadalmi, irodalmi és kritikai folyóirat 1884-től állt fenn. Kiss József irodalmi hetilapja, A Hét volt a legfiatalabb, de a legigényesebb konkurens, szintűgy széles olvasói háttérrel. S még nem beszéltünk a Magyar Génuszról, a Magyar Szemlééről s az irodalmat is „nagyban fogyasztó” politikai napilapok és a szerényebb vállalkozások soráról. Alighanem sok pénz kellett volna ahhoz, hogy

³⁸ FENYŐ, *i. m.*, 136–139.

az Aurora hódítani tudjon az irodalmi sajtó piacán. Számottevő tőkéje nem lévén előbb-utóbb el kellett véreznie. Bár nem volt jobb, de nem is volt rosszabb, mint a többiek.

*

Érdeemes legalább futtában áttekinteni az Aurora-kör tevékenységét is, hiszen voltaképp ez képezte a lap „hinterlandját”. Minden forrásunk arról tanúskodik, hogy az alapítók nagy aktivitással láttak munkához, azzal a tiszteletre méltó szándékkal, hogy felelevenítik a század első felében virágzott Aurora hagyományait, a magyar irodalom és művészet pártolását tekintik hivatásuknak, s keretet teremtenek a társadalom és az író- és művészvilág személyes találkozásához, mindkét fél hasznára. E célok elérésére irodalmi estek, hangversenyek rendezése látszott a legalkalmasabbnak, nem feledkezve meg a szórakozási igény kielégítéséről sem. Találón jellemezte az Aurorát a lap egy álneves szerzője: „Valami a Petőfi Társaság és a jourok között.”

Az összejöveteleket eleinte a Dalszínház utca 1-ben, a Drexler-házban (az Operával szemközt) rendezték, azután a helyszín sűrűn változott. Hol a bérleti díj volt túl drága. A Drexler-házból átköltöztek a Terézvárosi Kör helyiségeibe, a Gyár utcába (ma Jókai utca), onnan a belvárosi Sas Kör dísztermébe, ez az Irányi Dániel utcában volt, néhány alkalommal a Vasutas Klubban, a Royal, majd a Nemzeti Szállóban tartották meg az „estélyeket”. Kezdetől szerettek volna saját, állandó helyiséget szerezni, kisebb színpaddal, pódiummal, erre azonban nem tellett az egyesület kasszájából. Végre is a választmány úgy határozott, hogy részjegyek kibocsátásával próbálja a fedezetet előteremteni. A terv nem valósult meg.

Szerencsés intonáció volt, hogy az Aurora-kör a Telefontárgyalóban mutatkozott be először – 1897. november közepén – a szélesebb közönségnek. Beksicsné az év elején már a Magyar Nők Lapja népszerűsítésére is felhasználta az akkor még szenzációszámba menő „beszélő újságot”, Blaha Lujzát is sikertült szereplésre megnyernie. Ezúttal ugyancsak Beksicsné vezette be a műsort, amelyben D’Amant Leo zongoraszólója után Zilahy Gyula, a Nemzeti Színház sokoldalú művésze (később aradi, debreceni színigazgató), a közszeretben álló „Zsü”, akitől a Fészek Klub betűszóneve is származik, továbbá Hajós Zsigmond, az európai hírű hőstenor, aki épp ekkoriban búcsúzott el a színpadtól, Kiss Béla tenorista, az Operaház tagja, ifj. Lendvay Márton özvegye, Fánecs Ilka, a Nemzeti büszkesége, Gerő Lina szintén a Nemzetitől, Zilahyné Singhoffer Vilma, a Népszínházban feltűnt koncerténekesnő lépett fel. Az egész sajtó elismerően foglalkozott a Telefontárgyaló nívós produkciójával; a műsort azután a körben megismételték.

Az Aurora lapban rendszeresen megjelent beszámolók szerint az első őszi-tavaszi szezonban hetente – minden szerdán este 8 órakor – tartottak irodalmi esteket, hangversenyeket, amikor is írók, színészek, énekesek léptek a pódiumra, neves művészek, újoncok vegyest. Ebben az időben előadást vagy felolvasást tartó írók: Prém József, Kozma Andor, Rózsa Miklós, Bodnár Zsigmond, Váradi Antal, Pekár Gyula, György Aladár, Zöldi Márton, Ferenczy József, Zboray Aladár. Számos színész tolmácsolt különféle műfajú irodalmi műveket, sokszor a jelenvolt író helyett: a 30 éves színészi jubileumát

ünneplő Nikó Lina, a Vígszínház kiváló komikája, az ifjú Varsányi Irén, a magyar színészet egyik halhatatlan alakja, ugyancsak a Vígszínházról, a „civil” karrierje révén elhíresült Meszlényi Adrienne a Nemzetitől, Fehér Kamilla a Magyar Színházról, Marosi Adél, a kolozsvári színház tagja, Balla Kálmán, a Magyar Színház színész-főrendezője, Ódry Zuárd, Ódry Lehel fia szintén a Magyar Színházról, a Népszínházról Újváry Károly, a Vígtől Gyöngyi Izsó, az országszerte ismert komikus, aki többnyire magánjelenetekkel, kuplékkal szórakoztatta az estélyek közönségét, s gyakori szereplő és egyben rendező is volt Zilahy Gyula. Egy alkalommal Nagy Bella (a következő évben már Jókainé) is szerepelt a műsorban, nem sokkal az óbudai Kisfaludy Színházban történt debütálása után. (Bekicsiné hozzá intézett leveléből:³⁹ „Én ismertelek, mikor még nem voltál imádott Jókaink felesége. Úgy szavaltál, mint egy igazi színésznő, kit az Ábrányi verse áthatott... már kölyök színésznő korodban hatalmasan bezengted öblös hangoddal az Aurora termét.”) Első vonalbeli énekesek is szívesen vállaltak közreműködést, például Szilágyi Arabella, az Operaház hírneves művésznője, Ladányi Mariska, az Opera, Pauli Mariska, a Népszínház énekesnője és sokan mások, valamint zeneszerzők, muzsikusok, előadóművészek stb. A programokat ismerkedés, vacsora, tánc követte.

Nyaranta, az „uborkaszezonban” a szabad ég alatt rendezték az összejöveteleket. Különösen sikeres volt a svábhegyi júniális 1898-ban, sok százan jöttek el a gazdag műsor kedvéért. Más években a Margitszigeten, 1901-ben Mátyásföldön gyűlt össze az Aurora-júniális közönsége. Ezek a műélvezettel összekötött kirándulások a tagság körén túl is rendkívül népszerűek voltak.

Az 1898–1899. évadban ismét sok új név tűnt fel az estélyek szereplői között. Boross Ferike, a Vígszínház üdvöskéje, Bárdi Ödön, az ekkor még ugyancsak fiatal vígszínházi tag, Feleki Miklós, a szabadságharc székely veteránja, a Nemzeti Színház nagy öregje, aki túl a nyolcvanon kuruc dalokkal aratott fergeteges tapsokat, Thurzó Ilona, a debreceni színház koloratúrénekes, Perényi István gordonkaművész és még nagyon sokan. Az 1899–1900. évadban 14 estélyt rendeztek, tehát csak kéthetente. A fénypont: Jókai felolvasása – erről már szót ejtettünk. A számos többi közreműködő közül csak néhány: Vértesy Gyula író, Zempléni Árpád költő, Bercsényi Béla, a Nemzeti oszlopos tagja, Kápolnai Irén, a Népszínház szubrettje, Rónaszéki Gusztáv, hosszú vidéki pályafutás után a Vígszínház jeles művésze, tucatnyi sikeres színmű írója.

A következő évad legemlékezetesebb eseménye a Vörösmarty-est volt, a költő születésének 100. évfordulója alkalmából; a Sas Kör helyiségei zsúfolásig megteltek. Fellépett a műsorban a korabeli színészet egyik legnagyobb ígérete, Beregi Oszkár, ekkor már a Nemzeti Színház tagja; a *Szózat* és a *Vén cigány* előadásával excellált. Ney Bernát (Operaház) a *Bánk bán* bortalával derítette fel a közönséget. Más estéken fellépett Ámon Margit énekesnő a Népszínházról, Beöthy László színidirektor, éppen átmenőben a Magyar Színház igazgatói székéből a Nemzeti Színház igazgatói székébe, Huszka Jenő, még a *Bob herceg* páratlan sikere előtt, Vidor Pál, a Népszínház (később öngyilkosságba

³⁹ OSZK Kézirattár, Jókai hagyaték, Fond V/728.

menekült) igazgatója és sokan a már korábban is szerepelt művészek közül: Nikó Lina, Gyöngyi Izsó, Varsányi Irén, Rónaszéki Gusztáv és így tovább.

Még egy idényről röviden, az 1901–1902-esről. Egy estélyen Bodnár Zsigmond tartott előadást, ezúttal gazdasági témáról, *A gazdaság sorvadása* címmel. Más alkalommal Rákosi Viktor (Sipulusz) és Vikár Béla folklorista, ez időben már a Néprajzi Társaság főtítkára olvasott fel műveiből. Szabolcska Mihály temesvári lelkész-költő saját verseit szavalta el, s egyszer költői versengésben vett részt Balla Miklóssal, Szentessy Gyulával és Zempléni Árpáddal. A színészek és énekesek közül ismét találkozhatott a kör tagsága Beregi Oszkárral, Margó Zelmával, Szilágyi Arabellával stb. Az 1902. őszi programban egy névre különösen érdemes felfigyelni. Nikó Lina *Varázsital* címmel némajátékot adott elő a vígszínházi színiiskola növendékeivel, köztük a még bakfis Medgyasszay Vilmával, a majdani tüneményes dalénekeskel.⁴⁰

Máris hemzsegnek itt a nevek, pedig rengeteg ismert vagy ismeretlen közreműködőt meg sem említettünk, az összes szereplő száma százakra rúg. Voltak közöttük persze soha be nem értett kezdők, feltűnni vágyó műkedvelők, fűzfapoéták is. Egy közgyűlésen Gál Gyula alelnök szóvá is tette a dilettantizmus elharapódzását, szigorúbb válogatást kívánt. Pekár Gyula, az új elnök szintén a rostálást szorgalmazta az 1902. novemberi választmányi ülésen, s el is határozták, hogy emelik a színvonalat, az összejövetelekről kirekesztik a táncot, legfeljebb farsang idején rendeznek majd Aurora-bált.⁴¹ Nagy tervekkel indultak neki az új szezonnak, ám ezekből vajmi kevés valósult meg a kör hátralevő rövid életében – mutatkoztak már a kimerülés tünetei. A nevesebb írók, művészek sorra elmaradoztak, s így a közönség igénye is kielégítetlen maradt. Egyébként is, új szelek fújtak már az irodalmi életben, az Aurora fölött eljárt az idő.

*

Szemtanuk életszagú leírásaiból közelebről ismerhetjük meg az Aurora-kör színes életét, összejöveteleinek hangulatát. Krúdy Gyula például emlékezéseiben számos helyen idézi fel az ottani estéket, nemegyszer enyhén évődő hangon; érzékletes elbeszéléseiből nyilvánvaló, hogy ő maga is jelen volt legalább néhány esetben. Önéletrajzi jegyzeteiben elmondja, hogy a fővárosba érkezése után az oroszlánsörényű, idős Benedek Aladár, „a királyné poétája” biztatta egy éjszakai „oktatása” közben a Hunnia kávéházban, járjon az Aurora-körbe.⁴²

„...Az előkelő hölgyek itt, a Drexler vendéglő szeparéjában, ahová a Szerecsen utcából (ma Paulay Ede utca) van a bejárat, korántsem úgy viselkednek, mint a nők a »sámbré szeparéban« viselni szokták magukat. Még csak kalapjaiktól, kesztyűiktől, legyezőiktől sem válnak meg... hangversennyel, felolvasással és érvényesülni még nem tudott, ifjú poéták istápolásával foglalkoznak. Igaz, hogy néha felvonultatnak egy vén minisztert, öreg méltóságos urat, városi bizottsági tagot, de a fő cél mégis csak az, hogy

⁴⁰ Magyar Nemzet, 1902. november 21., 22., 25.

⁴¹ Magyar Nemzet, 1902. november 7.

⁴² KRÚDY Gyula, *Gordonkázás*, Bp., 1978, 101–102.

az ifjú költői nemzedéket bizonyos társadalmi szokásokra, illedelmes magaviseletre, tiszta gallérra, mosakodásra, lakkcipőre tanítsák. Többen megtanulták itt a kést és a villát etikett szerint kezelni, mint a Gazdasszonyok Egyesületében, amelyet éppen ebből a célból alakítottak Pesten. Szentessy Gyula, az ifjú poéta itt tünt fel költeményeivel, Vrabély Armand humoreszkjeivel, Rózsa Miklós művészetekről tartott előadásaival, Malonyay Dezső párizsi történetével...” Így Benedek Aladár Krúdy tolmácsolásában.

Krúdy megfogadta a tanácsot, s el-ellátogatott az Aurora-körbe, ahol „a kedves, művelt úriasszonyok megismerkedhettek a fővárosi író- és művészvilággal” – írja.⁴³ – „Utóvégre a Petőfi Társaságban és a Kisfaludy Társaságban is azért mutogatják magukat az írók és költők a felolvasóasztalnál, mert a százszor megunt tagokon kívül női hallgatóság is összegyülekezik itt. Az Aurora Társaság alapítója éppen azt célozta, hogy ebben a korban, amikor még divat volt a nőknél a kulturáért és irodalomért való rajongás, a hölgyek személyesen is megismerkedhessenek kedves íróikkal. Sohasem lehet tudni, hogy nem tesz-e frissiben szert a fiatal poéta valamely új Múzsára és a szerencsés hölgy egy hódoló lantosra, aki majd bájait költeményekben is megörökíti? Beksics Gusztávné (aki szivarozott és Bogdanovics György név alatt írta beszélyeit), O’Donnel grófné, Vörösné, a szép államtitkárné, Edelsheim tábornokné és más úrhölgyek áldoztak jelenlétükkel az irodalomért, de jöttek szelíd úrhölgyek is, akik otthonuk méla csendjét szívesen váltották fel egy irodalmi estély változatosságával. Nem volt szokatlan az írókon a frakk, sem a hölgyeken a báli öltözék. Nyájas, kedves, bizalmas hangulat uralkodott a szeparékban...”

Más helyen arról ír,⁴⁴ hogy furcsa férfiak, de még furcsább nők találkoztak a Drexler vendéglő emeleti különtermében, „hogy zenéléssel, felolvasással üssék agyon az unalmas időt... Úgy emlékszem, az elnöknő Beksics Gusztávné (született Bogdanovics Krisztina) volt, akinek olyan bajsza volt, mint egy férfinak; aki arról volt nevezetes, hogy a legmagasabb termetű asszonyság az Osztrák–Magyar Monarchiában, és olyan mély hangja volt, mint egy manipuláns altisztnek. Itt üldögélt a szép Vörös államtitkárné, aki akkoriban volt válófélben az urától. Valamiképpen excentrikus volt itt minden jelenlevő hölgy.” Krúdytól tudjuk, hogy Beksicsné vastag, fekete Londresz-szivarokat szívott.

Legszínesebb leírása *Régi pesti históriák* címmel az Újság egy 1932. évi áprilisi számában jelent meg.⁴⁵ Idézzük: „...Az Aurora kör hölgyei felkarolták a korabeli fiatal költőket, ünnepélyeket és vacsorákat rendeztek tiszteletükre, holott ezekkel a lelki és testi szertartásokkal odáig csak lelkes vendéglősnék foglalkoztak, többnyire a Belvárosban, ahol nem felejtették el, hogy mivel is tartoznak a széplelkű honleányok nevelőiknek, a zengő poétáknak.” Az emeleti különtermekben zenével, felolvasással, szavalással, énekkel tarkították az összejeveteli órákat, amelyek a tizenkilencedik század érzésvilágához illettek. „Egy kis bidermeier-hangulat, egy foszlány álmodozás, egy teásfindzsányi szerelem, egy dal-terjedelmű műkedvelés és egy irodalmi est elgondolkoztató emléke maradt meg az Aurora kör műsoraiból.”

⁴³ KRÚDY Gyula, *Írói arcképek*, Bp., 1955, II, 82–83.

⁴⁴ KRÚDY Gyula, *A szobrok megmozdulnak*, Bp., 1974, 407.

⁴⁵ KRÚDY Gyula, *Régi pesti históriák*, Újság, 1932. április 3.

Beksics Gusztávnét így festi le: „Fekete asszonyság, némi férfias tulajdonságokkal, pelyhedző bajuszkával, elhatározottsággal, kellő fellépéssel, amit írói sikerei is támogattak. Soha elnöknő nem tudott úgy imponálni, mint »Brankovics György« [ez tollhiba, pedig sokszor írta le helyesen a Bogdanovics György írói álnevet], amikor bombaszín ruhájában a termeken áthaladt... Ki is tett magáért, mindig újabb és újabb költőket fedezett fel a meglévők mellé. A Petőfi-szakállú, horgas termetű Jakab Ödön, a fodros Ábrányi Emil és a szalonszínész-modorú Váradi Antal mellett a kör termeiben feltűnt az ifjabb női nemzedék is. És nem minden siker nélkül mutatkozott be Vrabély Armand, a humorista, Farkas Béla, a költő, Rózsa Miklós, a műkritikus, hogy a már irodalmi csengetésű névvel rendelkezőbbekről ne is beszéljünk, mint például Makai Emilről vagy Szentessy Gyuláról. Beksicsnének csalthatatlan érzéke volt a tehetséges költők felfedezésére és felkutatására. Egy tegnap még tán névtelen fiatalembert egyszerre szmokingban és jólféülten állított a kör pódiumára, állást szerzett az állástalanoknak, könyvkiadót, nyomdászt a magukkal tehetetleneknek, sőt női ideált a szerelmes természetűeknek, akik szívbeli rajongás nélkül nem tudtak volna mit kezdeni az érzésükkel. ... Brankovics [helyesen Bogdanovics] György, bár még javakorbéli szépség volt, enyhe szemsimogatóssal nézdelte az Aurora körben kezdődő és ismeretlen végzetű pásztorjátékokat...”

Korábban zártkörűek voltak az irodalmi szalonok, mint például a Wohl nővéreké – folytatja Krúdy –, az Aurora viszont szélesre tárta a kapuját. „Többnyire jómódú és ugyanezért már kultúra után áhító pesti polgárság hölgyei mint apró csillagocskák vették körül az álló csillagokat, mint főméltóságú Lobkovitz hercegnét, Vörös Lászlóné kegyelmes asszonyt, a méltóságos hölgyeket, akiket egy-egy szoarén csemegeként volt szokás szervirozni... Beksicsné mosolyogva fogdosta karon a szerény poétákat a termék sarkaiban, hogy a hercegné hódolásához vigye őket. A poéták dobogó szívvel, meghatottan fogadták a hercegné bókjait, amelyeket az imént bemutatott költeményért mondott a dáma, de nem tudtak hasonló bókkal válaszolni, mert nem volt elég kurázsijuk hozzá.” Meghittebben tudtak beszélgetni Vörös Lászlónéval, csak Vajda János, „aki zord magányából és emberkerüléséből valamely véletlen folytán az Aurora kör estélyére tévedt, jegyezte meg mogorván, hogy a kegyelmes asszonyt éppen olyan élettelen tárgynak kell venni, mint amilyenek azok a tárgyak, amelyekkel ő egész életében hadakozik” (itt Krúdy rosszul emlékezik, Vajda két hónappal az Aurora-kör megalakulása előtt meghalt). A süket és kopasz Varsányi Gyula Vörösnének olvasta fel az akadémiai pályázatra benyújtott műveit, az ünnepelt, faunarcú Bartók Lajos is a verseit, „miközben orra fénylett, mint egy görög istené valamely olimposzi ünnepélyen”. Beksicsné „éjfekete, vastag szivarra gyújtott és belőle vastag füstököt fűdögált, amikor a barátnője körül kifejlődött irodalmi harcot szemlélte. Jóságú teremtés volt, eszébe se jutott irigykedni, mert hiszen ismerte az elismerés babérajaira pályázó költőket, akik szó-gladiátorokként vívták csatáikat a mosolygó asszonyság körül.”

Már a Krúdy festette miniatúrákból kitűnik, hogy az egész mozgalom, a kör és a lap lelke és motorja Beksics Gusztávné volt. Hihetetlen energia lakozott benne, fáradhatatlan szervező, rendező, szerző, patróna volt egy személyben, férfias határozottsággal tartotta kezében a gyeplőt. Erdélyi Gyula költő szerint írói művei is „majdnem férfi gondolko-

dásra vallanak”.⁴⁶ „Erélyes nő – írja. – Nem maradt a beszédnél, hozzáfogott az Aurora kör estélyeinek rendezéséhez, amelyek oly fényesen sikerültek és sikerülnek, hogy ma már a legelőkelőbb közönség várja, hogy minél előbb itt legyen az Aurora szerdája, hol ritka és magas színvonalon álló műsorral lepi meg Beksics Gusztávné a közönséget.”

Városi Malvin az aradi Kölcsey Egyesületben a nőírókról tartott előadásában⁴⁷ ugyancsak elragadtatással beszélt Beksicsnééről. „Otthonában kell látni ezt az esprit-től duzzadó, aranyos kedéllyel megáldott úrasszonyt, hogy magyarázatot leljünk azon bűvös hatásra, melyet ez az Isten áldott poéta-asszony mindenkire gyakorol. Egyszerre világos lesz előttünk az Aurora magyar írók és színpártolók egyesületének gyors felvirágzása... Minthogy az ő szeretetre méltó egyénisége képezi az összekötő kapcsot az írók és a művészek között, természetes dolog, hogy az Aurora a legsikeresebben oldja meg feladatát.”

Ne felejtjük, mindeközben Beksicsné rendkívül termékeny írói munkásságot fejtett ki, és nemcsak az Aurorában, hanem seregnyi fővárosi és vidéki lapban is; írásainak bibliográfiája talán egy íven sem férne el. Továbbá: nagy odaadással dolgozott több jótékonyági szervezetben, elsősorban a Fővárosi Szegénygyermek-kert Egyesületben. Ráadásul férje oldalán is helyt kellett állnia. Rákosi Jenő jegyezte fel emlékezéseiben:⁴⁸ „Akárhányszor előfordult, hogy Beksics az éjjel bármely késői órájában megszólalt: Krisztina, keljen fel, cikket kell írnom. És Krisztina az éjjel és hajnal közti időben is bármikor kiugrott szó nélkül az ágyból, befűtött a fürdőszobában, elkészítette a fürdőt, melybe Gusztáv beleült. Azután asztalt, tentát, tollat, papirost készített a kád mellé, odaült, s azt mondta: Tessék! És Gusztáv a kádból diktálta és Krisztina írta a vezércikket vagy valamelyik könyve fejezetét.” Rákosi szerint „Krisztina igen temperamentumos hölgy volt, erős alak, szép, érces hang és patetikus talentum”.

Ilyen jellemző mozaikdarabkákból áll össze a kép Beksicsnééről és az Auroráról; a jó ügyet, nemes eszméket ápoló irodalom- és művészetpártoló mozgalom nem kerülhetett volna jobb kezekbe.

*

S mégis, elkövetkezett a kifáradás, az elkedvetlenedés hullámvölgye. Beksicsnéét valószínűleg fájdalmasan érintette, hogy az alapításban és azóta is fő támogatója és partnere, Bartók Lajos megromlott egészségi állapotára tekintettel 1901-ben leköszönt az elnöki posztról, s csak tiszteletbeli tag maradt. Szaporodtak az anyagi gondok is. Az 1902. évi közgyűlésen előterjesztett pénztári mérleg – elsősorban a tagdíjhátralékok miatt – 800 korona deficitet mutatott. Beksicsnének ugyan sikerült báró Nikolits Fedor, a kör védnöke révén a fedezetet előteremtenie, ám ez csak átmeneti megkönnyebbülést jelentett, s nem oldotta meg a krónikus válságot (a mintegy 250 fizető tag közül sokan 5-6 családtaggal jelentek meg az estélyeken). Az alelnöknő Jókainé Nagy Bellához intézett levelé-

⁴⁶ Buda és Vidéke, 1898. február 1.; Aurora, 1898. február 27.

⁴⁷ Magyar Nők Lapja, 1897. november 21.

⁴⁸ RÁKOSI Jenő, *Emlékezések*, Bp., é. n., II, 160–162.

ből⁴⁹ kiderül, hogy más dolgok is bántották. „Az idén márcz. 15-két sem tartottak – írta –, mert ezeknek táncz kell! S mibe kerül! Amikor csak mi régi lelkesek fizetünk pontosan!... Én bálrendező sohasem voltam. Ha irodalmi jourokat és hangversenyt rendeznek, jól van! De bálrendező csak jó czélra leszek!” Egyszóval az eredeti irány is eltévelyedni látszott, tánc, tombola foglalta el az irodalom és a zene-énekművészet helyét az estélyeken; Beksicsné nem ilyen elképzeléssel rakta le az Aurora alapkövét. S Pekár Gyula elnöksége sem változtatott az eltorzult helyzeten.

Egyéb okok is közrejátszottak abban, hogy Beksicsné fokenként feladta a reménytelennek látszó küzdelmet. Tolnai Lajos, a Képes Családi Lapok főszerkesztője 1902. március 19-én meghalt. A kiadó keresni kezdte az utódját. Beksicsné régóta rendszeres szerzője volt a lapnak, sőt már az 1901. decemberi előfizetési felhívásban ez állt: szerkesztik: dr. Tolnai Lajos, Beksics Gusztávné, dr. Prém József, felelős szerkesztő Csillag Máté, jöllehet Beksicsné neve nem szerepelt az impresszumban. Nem váratlanul esett rá tehát a választás. S Beksicsné annál szívesebben engedett a csábításnak, mert hiszen az Auroránál önzetlenül, fizetség nélkül dolgozott, inkább neki magának kellett áldoznia a lapra. A Magyar Nemzet december 7-i számában jelentette be, hogy megvált az Aurorától, s január elsejével átveszi a 25. jubileumi évfolyamába lépő Képes Családi Lapok főszerkesztői tisztét. A döntés valójában már jóval korábban megszülethetett, tudniillik a lap január 3-i ünnepi számában, amelyben Beksicsné bemutatkozik az olvasóknak, Jókai üdvözlő levelét közli („Örömmel segítek a feladatában”), ennek dátuma pedig 1902. szeptember 15. Vagyis már nyár végén elfoglalta új helyét, s az Aurora lap sorsa ezzel megpecsételődött.

Rutinos felelős szerkesztő állt mellette, Csillag Máté, aki előbb a Nemzeti Újságot szerkesztette, 1900 márciusától pedig a Képes Családi Lapok redakcióját vezette, egyébként maga is becsvágyó író volt, elbeszélései és tárcái jelentek meg nagy számban. Gördülékenyen ment tehát a munka, a lap megőrizte színvonalát és népszerűségét. A lelkes nekifutás azonban alig több mint három hó múltán tragédiába torkollott. Beksicsné március elején influenzában megbetegedett, szövődmények léptek fel, orbánc, tüdőgyulladás, s április 10-én, nagypéntek napján, 54 éves korában elhunyt.

A sajtó terjedelmes nekrológokban búcsúztatta, nem fukarkodott a magasztaló jelzőkkel. Magyar Nemzet, április 11.: „...A főváros előkelő, úri társaságában az igaz magyaros lelkű, rendkívüli képzettségű, finom érzésű úrnő kiváló pozíciót foglalt el; az irodalmi világ pedig, amelyhez az írói tevékenységnek számtalan szála fűzték, mindig a legőszintebb rokonszenvvel és elismeréssel vallotta őt magához tartozónak és egyik díszének. Irodalmi központot is teremtett a törekvő, fejlődő tehetségek számára, s e vonzó, nemes célokra törekvő körbe bele tudta vonni a művelt társaság, a művelődésre vágyó fiatalság színe javát.” Saját lapja – érdemeinek méltatása mellett – két alkalmi versben siratta el („Szelíd humorú s bús meséit / Ezentúl már hiába várjuk, / Bájos regéi véget értek, / A halál tett pontot utánuk”), az egyik a veszteség túláradó indulatában második Lorántffy Zsuzsannának nevezte.

⁴⁹ OSZK Kézirattár, Jókai hagyaték, Fond V/728.

BEKSICS GUSZTÁV NÉ.

1852—1901.

Beksics Gusztávnénak április 9-ikén bekövetkezett halálával irodalmunk egy érdemes művelője, nőiróink egyik legbuzgóbbika költözött el az élők sorából. Mint a fővárosi jótékonyági és egyéb társadalmi mozgalmak egyik munkás részesét, a társadalmi körök is ép oly részvéttel kísérték sírjába, mint az irodalmi világ.

Beksics Gusztávné, családi nevén *Bojdanovics* Krisztina, 1852-ben született Budapesten, előkelő családból. A fiatal leányt a színpad vonzotta s miután az országos színészközlöt elvőgezte, a Nemzeti Színházhoz szerződötték. 1873-ban férjhez ment *Beksics* Gusztáv kiváló publicistához, a már akkor is jönevű íróhoz. Nemsokára ezután visszavonult a színpadtól. Mint nagymiveltsgű nő, már ifjú korában is nagyon kedvelte az irodalmat, melyet a színháztól való megválása után buzgósággal kezdett művelni. Írói álnévül a *Bojdanovics György* nevet használta. E név alatt jelentek meg élénk stílusú, hol szatirikus, hol érzelmes elbeszélései és versei. Elbeszéléseiben főleg az egyszerű, szegény emberek életét, apró örömeit, szenvedéseit rajzolta, verseiben pedig a női szív érzelmét szólnak meg. Munkáival magára vonta nemcsak az irodalmi körök, hanem a nagyközönség érdeklődését is. Számos lapnak volt tárczaíró munkatársa; több kötetet is adott ki, melyek közül különösen *«Az én kis világom»*, *«A diva»*, *«A bolondok gazt nem vetik, mégis terem»*, *«Egy humánus háziúr élményei»* címűek váltak ki. Költeményeit nébány évvel ezelőtt gyűjtötte kötetbe. Az utóbbi időben a *«Magyar Nemzet»*-be írta tárczazikkeit, *«Rendek Nácziné levelei»* címen, egy képviselő nevének vidéki barátaihoz intézett levelei formájában, szatirikus elmefuttatásokat a fővárosi társadalmi életéről.

Társadalmi téren is élénk tevékenységet fejtett ki. Alelnöke volt az *«Aurora»* nevű irodalmi és művészeti egyesületnek s a társasélet egyéb köreiben is az irodalom és a művészet szeretetét igyekezett terjeszteni. Ugyancsak alelnöke volt a fővárosi Szegény Gyermekkertegyletnek.

Halála alkalmából általános részvét fordult férje, Beksics Gusztáv országgyűlési képviselő s a *«Magyar Nemzet»* főszerkesztője, politikai és irodalmi életünk régi jeles munkása felé.

Kedélyi fényképe után.

BEKSICS GUSZTÁV NÉ.

Özönével érkeztek a gyásztáviratok a Csengery utcai házba: Széll Kálmán miniszterelnöktől, a kormány tagjaitól, íróktól, művészekről, szerkesztőségektől. Jókai Abbáziából telegrafált Beksicsnek: „Senki utánad oly igaz fájdalommal nem gyászolja a megdicsőültet, mint a mi családunk tagjai.”⁵⁰ A Magyar Nemzet április 19-i számában április 12-i (Húsvét) kelettel *Jó barátónék emlékére* címmel hosszabb versben is búcsút vett az elhunyttól: „Meg kell hát halni mindazoknak, / Világtól válni idejekorán, / Napjuk delén és nem az alkonyán, / Akik szerettemért s értem rajongnak. ... Fölemelni a társaságot / Nemes, magasztos eszmekörbe: / Tetteket írni aranykönyvbe, / Ez volt a Te eszmevilágod.”

Az Aurora-kör rendkívüli választmányi ülést tartott a halálhír hallatán,⁵¹ s Vrabély Armand indítványára elhatározta, hogy többféle módon is gondoskodik a megboldogult emlékének megőrkítéséről. Nevével alapítványt hoznak létre, amelynek kamataiból kezdő írók költői és prózai pályaműveit jutalmazza majd; a kör számára megfestetik Beksicsné arcképét,⁵² külön gyászjelentést adnak ki, s Pekár Gyulát bízzák meg, hogy az Aurora nevében gyászbeszédet tartson a gyászház udvarán rendezendő szertartáson. Egy mondat a gyászjelentésből:⁵³ „A magyar irodalom egy buzgó munkását, a mi társaságunk pedig éltető szellemét veszette el benne ... egy igaz magyar szívvel megint kevesebb dobog a Földön.” S egy mondat Pekárnak a ravatal előtt elmondott beszédéből:⁵⁴ „Egy nagy magyar asszony hagyott el bennünket, hogy megvíva földi csatáját nemes eszményeiért, megtérjen testvéreihez, azokhoz a többi nagyszonyokhoz, kik az emyedés vagy csüggedés elmúlt koraiban apostolok tudtak lenni, s kiket Pantheonban őriz a történeti emlékezet. Apostol volt ő is – az idealizmus apostola egy anyagi korbán.”

A Deák-mauzóleum közelében, Bartók Lajos, az alapítótárs és jóbarát mellett, aki három hónappal megelőzte, kapott végső nyughelyet.

Nem sokkal élte túl az Aurora-kör. Pislákoló lángja egyszer-egyszer még fellobbant. Egy estélyén például Márkus Emília, a „szőke csoda” és a még zöldfülű, de nagy tehetséget sejtető Szirmai Albert zeneszerző lépett fel. Május 21-én a Magyar Nemzetben és más lapokban megjelent a felhívás hozzájárulásra a Beksics Gusztávné-alapítványhoz. Pár nappal később, a szokásos évi közgyűlésen Pekár emlékbeszédet tartott Beksicsnééről. November derekán a Nemzeti Múzeum főrendiházi termében matinét rendeztek, Jókai szereplését is hirdették, ám ő kimentette magát; maradt: Pekár, Balla, Farkas, Vrabély, Zempléni.

1904. április elején jelentették a lapok,⁵⁵ hogy az Aurora Beksicsné emlékére halálának évfordulóján felolvasóülést tart a Nemzeti Múzeum dísztermében, s ezáltal kizárólag az elhunyt író művei hangzanak majd el. Az időpont: május 8. Május 6-án azonban gyászkeretben tudatták a lapok: az előző este 9 órakor Erzsébet körút 44. alatti lakásán meghalt Jókai Mór. Döbbenetes hír, országos gyász. A Nemzeti Múzeum a költőfejedele-

⁵⁰ Uo., Fond V/689.

⁵¹ Budapesti Hírlap, 1903. április 12.

⁵² A kép a szerző birtokában.

⁵³ Magyar Nemzet, 1903. április 12.

⁵⁴ Uo., 1903. április 15.

⁵⁵ Uo., 1904. április 6., 30.; május 6., 7., 10.

lem ravatalának adott helyet, itt búcsúztatták május 9-én tízezrek jelenlétében, s az Aurora-kör is testületileg kivonult tiszteletbeli elnökének koporsójához. A matiné természetesen elmaradt. Nem tudunk arról, hogy később megtartották volna. Ezután már csak néhány apró életjelet ad az Aurora, novemberben egy vasárnapi előadást hirdet és – nincs tovább. Az agónia véget ért.

Képzeletben odatemetnénk ezt a szép szellemi erőfeszítést, ezt az ideális szándékú művelődési–irodalmi mozgalmat alapítójának Kerepesi temetőbeli sírjába, hiszen valójában vele együtt lehelte ki lelkét, és enyészett el az egyre távolodó múltban. S fejfájára felírnánk: „Aurora 1897–1904. Nem volt méltatlan nevére.”